

Stvaranje oružanih snaga Republike Hrvatske do proglašenja neovisnosti

Adžaga, Marin

Master's thesis / Diplomski rad

2014

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:125350>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-09**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij povijesti i pedagogije

Marin Adžaga

**RAZVOJ ORUŽANIH SNAGA REPUBLIKE HRVATSKE DO
PROGLAŠENJA NEOVISNOSTI**

Diplomski rad

Mentor: prof.dr.sc. Ivan Balta

Osijek, 2014.

SAŽETAK

Rad se bavi razvojem oružanih snaga snaga Republike Hrvatske u počecima Domovinskog rata. U radu se opisuju događaji koji su uzrokovali raspad Jugoslavije nakon smrti Josipa Broza Tita. Na temelju relevantne literature govori se o prvim višestranačkim izborima u Hrvatskoj nakon Drugoga svjetskog rata, osnivanju hrvatskih stranaka te nastanku samostalne hrvatske države. Težište se stavlja na razdoblje od 1989. do 1991. godine, kada je razoružana Teritorijalna obrana Hrvatske, nakon čega su uslijedile sve žešće pobune srba u Hrvatskoj i to na mjestima sa pretežno srpskim stanovništvom. Govori se o prijemu za prve hrvatske policajce u Svetošimunskoj 5. u Zagrebu, iz kojih kasnije nastaju prve četiri hrvatske brigade: Tigrovi, Gromovi, Kune i Pauci. Pojašnjavaju se događaji koji su prethodili bici za Vukovar, kao što su sukobi u Pakracu početkom ožujka 1991. godine i na Plitvicama na Uskrs iste godine, gdje i umire prva žrtva Domovinskog rata, hrvatski redarstvenik Josip Jović. Rad detaljnije prikazuje ustrojstvo i rad prve četiri gardijske brigade. Opisuje se bitka za Vukovar i ustrojstvo legendarne 204. Gardijske brigade. Prikazuje se zauzimanje vojarni kao ključnog faktora za naoružavanje hrvatske vojske. Prikazuje se situacija u kolovozu, rujnu i listopadu 1991. godine kada se vode najžešće bitke na području istočne Slavonije i Dalmacije. Na kraju rada spominje se proglašenje neovisnosti i dolazak „plavih kaciga“ nakon čega su se sukobi smirili.

KLJUČNE RIJEČI: Domovinski rat, oružane snage

SAŽETAK.....	2
1. UVOD.....	4
2. PROMJENE U EUROPI I KRIZA JUGOSLAVIJE.....	7
2.1. VELIKOSRPSKE TENZIJE.....	8
2.2. ORUŽANE SNAGE SFRJ I NJIHOV PREUSTROJ 1980.....	10
2.2.1. PREUSTROJ ORUŽANIH SNAGA SFRJ.....	12
2.3. IZVANREDNI 14. KONGRES – NAJJASNIJI POKAZATELJ NARUŠENOG JEDINSTVA.....	13
3. KRAJ HRVATSKE ŠUTNJE I USPOSTAVA DEMOKRATSKE VLASTI... 15	15
3.1. USPOSTAVA VIŠESTRANAČKE DEMOKRATSKE VLASTI.....	16
4. RAZORUŠAVANJE TERITORIJALNE OBRANE RH.....18	18
4.1. KONSTRUIRANJE PRVOG VIŠESTRANAČKOG SABORA.....	19
5. PRVI HRVATSKI REDARSTVENIK – JEZGRA HRVATSKE ORUŽANE SILE.....20	20
5.1. PROTUUSTAVNO DJELOVANJE.....	21
5.2. POBUNE SRBA.....	23
5.3. PROGLAŠENJE NOVOG HRVATSKOG USTAVA.....	24
6. PRVI ORUŽANI SUKOBI.....25	25
6.1. ORUŽANI SUKOB U PAKRACU.....	26
6.2. KRVAVI USKRS – PLITVIČKA JEZERA.....	26
6.3. SUKOB U BOROVU SELU.....	27
7. USTROJ PRVIH BRIGADA.....29	29
7.1. PRVA GARDIJSKA BRIGADA – TIGROVI.....	30
7.1.1. PRVA BOJNA TUŠKANAC.....	31
7.1.2. DRUGA BOJNA – RAKITJE.....	31
7.1.3. TREĆA BOJNA – PIONIRSKI GRAD.....	32
7.1.4. ČETVRTA BOJNA KUMROVEC/PETRUŠEVEC.....	33
7.2. DRUGA GARDIJSKA BRIGADA – GROMOVI.....	34
7.2.1. PRVA PJEŠAČKA BOJNA – CRNE MAMBE.....	35
7.2.2. DRUGA PJEŠAČKA BOJNA – BANIJSKA OLUJA.....	35
7.2.3. TREĆA PJEŠAČKA BOJNA – BANSKA LEGIJA.....	36
7.3. TREĆA GARDIJSKA BRIGADA – KUNE.....	37
7.4. ČETVRTA GARDIJSKA BRIGADA PAUCI.....	38
8. BITKA ZA VUKOVAR – DJELOVANJE BRIGADA.....40	40

8.1. 204 GARDIJSKA BRIGADA.....	42
9. STANJE U KOLOVOZU I RUJNU.....	42
9.1. ZAUZIMANJE VOJARNI.....	43
10. ZAKLJUČAK	44
11. LITERATURA.....	46

1. UVOD

Svaki rat po svome karakteru, efektima i posljedicama povijesni je događaj koji kao takav zaslužuje biti opisan i zabilježen. Stvaranje i ustroj države i formiranje oružanih snaga dugotrajan je i težak proces, pogotovo kada se odvija u uvjetima žestoke agresije na narod koji želi stvoriti svoju samostalnu državu. Iako je tematika rada ograničena na svega nekoliko godina, rad nudi raznolik prikaz događaja koji su obilježili hrvatsku povijest krajem 20. stoljeća. U prvih nekoliko poglavlja prikazuje se uvid u stanje kakvo je bilo u Jugoslaviji nakon smrti Josipa Broza Tita, koje su promjene nastale u Europi i kako se Jugoslavija nosila sa nastalom krizom. Detaljno se opisuju želje srpskog vodstva i naroda da Jugoslaviju preoblikuju u centralističku formaciju u kojoj će srbi kao najbrojniji narod biti prvi u donošenju svih bitnih odluka.

U radu se spominje 14. kongres SKJ koji je bio jasan pokazatelj narušenog jedinstva unutar Jugoslavije. Nadalje, radu se prikazuje prestanak hrvatske „šutnje“ koja je prisutna još od nasilnih gušenja pokreta hrvatskih proljećara, čiji je prvotni cilj bio omogućiti Hrvatskoj veći stupanj autonomije i bolji položaj unutar Jugoslavije. U jednom od poglavlja detaljno je opisana Jugoslavenska narodna armija, osobito je važan dio njezina nacionalna struktura jer će to biti loš faktor u godinama koje dolaze. Kroz nekoliko poglavlja detaljno su opisane prve pobune srpskog stanovništva na tlu Hrvatske te prvi oružani sukobi koji su krenuli u Pakracu, zatim na Plitvicama gdje je ujedno poginuo i prvi hrvatski redarstvenik Josip Jović – prva žrtva Domovinskog rata. Te u konačnici masakr u Borovu selu nakon čega više ništa neće biti isto, i će postati sasvim jasno da je krvavi rat neizbježan. Kroz nekoliko poglavlja u drugom dijelu rada detaljno je opisana struktura i djelovanje prve četiri gardijske brigade: Tigrova, Gromova, Kuna i Pauka.

U osmom poglavlju opisuje se bitka za Vukovar koja je trajala puna 3 mjeseca usprkos lošem brojčanom stanju i slabom naoružanju hrvatskih branitelja. Opisano je zauzimanje 32. mehaniziranog korpusa kopnene vojske Jugoslavenske narodne armije (JNA) u Vraždinu. Osvajanje vojarni od iznimne je važnosti jer su na taj način oružane snage došle do prijeko potrebnog naoružanja (oklopno – mehaniziranog, motoriziranog, artiljerijsko-topničkog, protuoklopno – artiljerijskog, inženjerijskog itd.). Na samom kraju opisana su zbivanja u listopadu i studenom 1991. Godine kada se vode najžešće bitne na svim područjima u Hrvatskoj, kada su zrakoplovne snage JNA raketirale Banske dvore s namjerom ubojstva hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana i njegovih suradnik. Sam kraj rada prikazuje dolazak

„plavih kaciga“ i kratkotrajno smirivanje sukoba što će omogućiti da se hrvatska vojska razvije u potpunosti, te u nadolazećim vojnim operacijama ostvari veliku pobjedu nad agresorom i oslobodi sve okupirane hrvatske teritorije.

2. PROMJENE U EUROPI I KRIZA JUGOSLAVIJE

Brojne promjene u Europi obilježile su 20. stoljeće. Rušenje Berlinskog zida u studenom 1989. simbolično je označilo početak novog razdoblja europske povijesti, u kojem je u većini komunističkih država u Europi jednostranački, komunistički režim zamijenilo višestranačje i demokracija.¹ Pad Berlinskog zida koji je bio najznačajniji simbol podjele na zapadnu i istočnu političku hemisferu ubrzo će sve dramatične političke događaje. Bit će to kraj politike hladnog rata i ubrzo će se pokazati da će svijet krenuti putem globalizacije u kojoj će SAD imati vodeću ulogu.²

Mnogi govore da je smrt Josipa Broza Tita ujedno i početak kraja Jugoslavije. Prema mišljenju nekih zapadnih teoretičara Jugoslavija bez Tita bila je kao „brod bez kapetana“. Međutim raspadanje Jugoslavije u povijesnoj kronologiji nije moguće povezati sa jednim datumom kao što bi to bio slučaj kod nekih drugih država, primjerice SSSR- a koji je ukinut jednim aktom. Kada je u pitanju Jugoslavija riječ je o dugotrajnom procesu kojemu je gotovo nemoguće odrediti početak. Jednom prilikom na tajnoj sjednici državnog partijskog vrha Jugoslavije koja je održana od 14. do 16. ožujka 1962. sam Tito izjavio je kako je nemoguće da se Jugoslavija ikada raspadne.³ Međutim, Jugoslavija – tvorevina koja je bila sastavljena od više naroda bila je krhka i kao kraljevina i socijalistička država. Ona nije bila sposobna na pravi način suočiti se sa nacionalnim težnjama svojih naroda pa je često koristila silu i nastojala ih eliminirati nasilnim gušenjem, što je dovodilo do suprotnih učinaka. Tito je bio svjestan opasnosti od neriješenih međunacionalnih problema i bojao se katastrofalnog raspleta.⁴ On je nakon 1962. zaključio da njegovom federalnom sustavu sovjetskog tipa prijete opasnost od puzeće srpske prevlasti i odlučio se za institucionalne inovacije koje bi „federalizirale federaciju“, to jest, udahnule nešto pravog federalizma u retoričke formule.⁵ Međutim, sustav koji je Tito uspostavio nije imao nikakvih „osigurača“ od nasilnika koji bi stigli „odozgo“, poput Slobodana Miloševića čiji je pokret bio predodređen da Jugoslaviju uništi ili je transformira prema Miloševićevu obrascu. Agresivna politika Slobodana Miloševića Jugoslaviji je zadala težak udarac, međutim postoje i neki dublji razlozi zbog kojih se Jugoslavija raspala. produžena politička i ekonomska kriza sedamdesetih i

¹ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011., str.19

² Davor Runtić, Prvi hrvatski redarstvenik, Zagreb, Udruga prvi hrvatski redarstvenik, 2003.,str.11

³ Dušan Bilandžić, Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske, AGM, Zagreb, 2001., str. 166

⁴ Ivo Goldstein, Hrvatska 1918-2008., EPH Liber, Zagreb, 2008., str. 688

⁵ Ivo Banac, Raspad Jugoslavije, Durieux, Zagreb, 2001., str. 119-120.

osamdesetih godina nije nužno osiromašila ljude, ali je otvorila prostor za manipuliranje masama. Jugoslavija je trebala prijeći u novu fazu modernizacije ali za to je bila potrebna korjenita politička i društvena reforma, ali za tako nešto elite nisu imale snage. Na djelu je bila svojevrsna entropija jugoslavenskih institucija. Stoga, čak i da se takva reforma dogodila, to ne znači da se država ne bi raspala. Produžena ekonomsko-politička kriza bila je snažan element koji je umnogome pridonio raspadu, ali raspad nije bila nužna posljedica te krize.⁶ Početkom 1980. u mjesecima dok je Josip Broz boravio u bolnici a pogotovo onda kad se uveo svakodnevni javni liječnički bilten država je bila u krajnje napetom stanju. U svim ustanovama i organizacijama trajalo je neprekidno dežurstvo kao da će svakog trena izbiti prevrat i nastupiti katastrofa. Josip Broz Tito umro je 4. svibnja 1980. Nakon njegove smrti priređena je ceremonija prenošenja kovčega od ljubljane do Beograda. Pogreb se pretvorio u veliki spektakl, a prisutnost predstavnika gotovo svih država svijeta, predsjednika, kraljeva i premijera trebala je potvrditi uvjerenje vlasti i naroda o svjetskoj ulozi Josipa Broza, ali i Jugoslavije, domovine samoupravnog socijalizma.⁷

2.1. VELIKOSRPSKE TENZIJE

Nakon smrti Josipa Broza Tita znatno su porasli apetiti velikosrpskih nacionalista a zajedno s njima i provokacije i izazivanja od strane Albanaca na Kosovu. Demonstracije i studentska popuna u Prištini doveli su do toga da Predsjedništvo SFRJ donese odluku o uvođenju izvanrednog stanja na Kosovu, iz tog razloga na kosovu šalje združeni odred milicije Srbi i komunističko vodstvo Republike Srbije nisu htjeli objektivno gledati stanje stvari na Kosovu već su Albance označili krivcima za sve probleme koji nastaju u SFRJ i ujedno razbijačima Jugoslavije. Međutim, objektivna analiza stanja pokazala je da zapravo srpska manjina na kosovu terorizira albansku većinu. Mediji u Srbiji su iznosili strašne optužbe bez ikakvih dokaza i pozivali na nasilje nad Albancima koji su po njima izvor svega zla. Srpske tenzije su sve više rastle, tako su 24. rujna 1986. beogradske „Večernje novosti“ objavile tekst Memoranduma srpske Akademije nauka i umjetnosti. Ovim memorandumom postavljeni su temelji novom velikosrpsstvu i označen je smjer kojim Srbija treba ići sljedećih godina. Na tragu ideja i programa iz Memoranduma SANU bila je izjava Slobodana Miloševića koju je izrekao na prosvjednom skupu srba u Kosovu Polju, a rekao je: „Nitko ne sme narod da bije“. Upravo ova rečenica Miloševića će dovesti u sam vrh srpske politike. Nekoliko mjeseci

⁶ Ivo Goldstein, Hrvatska 1918-2008., EPH Liber, Zagreb, 2008., str. 689-690

⁷ Zdenko Radelić, Hrvatska u Jugoslaviji 1945 – 1991., Školska knjiga, Zagreb., 2006, str. 579

kasnije Centralni komitet Saveza Komunističke Srbije smijenio je Dragišu Pavlovića i na mjesto predsjednika toga saveza postavio upravo Slobodana Miloševića. Nedugo nakon ovoga Gradski komitet Beograda smijenio je Ivana Stambolića čime su otvorena vrata velikosrpskom nacionalizmu. Milošević je ubrzo potvrdio svoj izbor za vođu tako što je postao predsjednikom Predsjedništva Socijalističke Republike Srbije. Situacija u društvu sve je se više zaoštravala. Održavani su brojni mitinzi. Vrhunac mitingovanja bio je miting bratstva i jedinstva održan na ušću kod Beograda 19. studenog 1988., a mediji su tvrdili da je na njemu sudjelovalo milijun ljudi. Tako je Slobodan Milošević dobio svu potrebnu potporu za sve ono što je velikosrpski program planirao.⁸

Slobodan Milošević je preuzimanjem vlasti postavio sebi odane ljude na ključne položaje. Ljudi odani Miloševiću nasilnim su metodama – mitinzima i tzv. antibirokratskom revolucijom preuzeli vlast i u autonomnim pokrajinama Vojvodini i Kosovu, te u SR Crnoj Gori (krajem 1988 i početkom 1989.). Odlukom skupštine SR Srbije 28. ožujka 1989. Vojvodini i Kosovu oduzet je status konstitutivnih jedinica jugoslavenske federacije, ali su zadržani glasovi njihovih predstavnika u kolektivnom Predsjedništvu SFRJ (8 članova: 6 predstavnika republika i 2 autonomnih pokrajina). Ovo ukidanje Vojvodini i Kosovu bilo je u suprotnosti s tadašnjim saveznim Ustavom iz 1974., prema kojem se Jugoslavija sastojala od šest republika i dvije spomenute autonomne pokrajine ali savezna tijela to nisu uzela u obzir. Ovakvo je stanje definirano novim Ustavom Republike Srbije donesenim u rujnu 1990. godine. S obzirom na to da su u Predsjedništvo SFRJ postavljeni prosrpski predstavnici SR Crne Gore, Vojvodine i Kosova, Milošević osigurao je kontrolu nad polovicom njegovih članova a SR Srbija političku dominaciju nad ostalim jugoslavenskim republikama. Ovi događaji u Srbiji izazvali su reakcije u zapadnim jugoslavenskim republikama Hrvatskoj i Sloveniji. Cilj Slobodana Miloševića bio je očuvanje Jugoslavije kao strogo centralizirane države s prevlašću najbrojnijeg naroda (srpskog) u njoj i to prema načelu „jedan čovjek, jedan glas“ gdje bi srbi kao najbrojniji narod uvijek bili u većini. Milošević je težio smanjenju prava republika i povećanju ovlasti saveznih tijela.⁹

⁸ Davor Runtić, Prvi hrvatski redarstvenik, Zagreb, Udruga prvi hrvatski redarstvenik, 2003., str. 12- 15

⁹ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011., str 19 – 22

2.2. ORUŽANE SNAGE SFRJ I NJIHOV PREUSTROJ 1980.

Uz političke događaje koji su spomenuti u prethodnom poglavlju potaknut je i preustroj Oružanih snaga SFRJ koje su od 1969. godine imale dvije zakonski ravnopravne komponente: Jugoslavensku narodnu armiju (JNA) i republičke Teritorijalne (TO). Unutar ovog poglavlja prikazati će se obilježja jugoslavenske narodne armije te njezin preustroj.

Jugoslavenska narodna armija (JNA), do 1951. godine Jugoslavenska armija, bila je vojna sila Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) i do 1968. godine najvažniji dio njezina obrambenog sustava. Od 1968. godine, Jugoslavija je imala dvikomponentne oružane snage (OS), koje su, pored JNA, uključivale i Teritorijalnu obranu (TO). Zadaća OS SFRJ bila je obrana zemlje i zaštita ustavnog poretka. Za razliku od JNA, koja je bila klasična operativna vojska, TO je bio najširi oblik „organizovanja radnih ljudi i građana za oružanu borbu“, sa zadaćom nadzora i nazočnosti na cijelom teritoriju SFRJ. JNA je u potpunosti financirana iz saveznog proračuna, a šest republičkih i dva pokrajinska štaba TO, sa svim pripadajućim jedinicama i logističkom infrastrukturom, financirano je u cijelosti iz proračuna ovih društveno političkih zajednica. Tome treba pridodati nekoliko tisuća većih i manjih poduzeća diljem Jugoslavije koje su financirale svoje jedinice TO-a, nerijetko naoružane teškim naoružanjem (oklopni transporteri, minobacači, topovi). Dakle, postojanje još šest teritorijalnih (republičkih) vojski, koje su bile materijalno-tehnički inferiornije, ali zato znatno brojačano nadmoćnije u odnosu na saveznu vojsku, jedno je od prvih bitnih obilježja JNA. TO je mogao djelovati samostalno, ili zajedno s jedinicama JNA, s tim da je u određenim okolnostima mogao biti i temeljni nositelj rata. Navedeno konceptijsko rješenje postat će krajem .80-ih, "trn u oku" JNA i jedan od ključnih razloga sukoba tadašnjeg vodstva JNA s republičkim rukovodstvima. JNA je nastala prema sovjetskom ideološkom uzoru, a u prvim godinama poraća prihvatila je sovjetski način organiziranja. To je značilo da je ustrojbeno organizirana po uzoru na Crvenu armiju i na njezinim doktrinarnim opredjeljenjima. Širenju sovjetskoga pogleda, uz sovjetske vojne savjetnike, pogodovali su i jugoslavenski oficiri upućeni na školovanje u Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR). Nakon 1948. godine, sovjetski utjecaj je marginaliziran, iako nikad nije bio izbrisan. Raskid sa SSSR-om donio je, početkom 50-ih, i snažan utjecaj Zapada, posebno američkoga poimanja ratovodstva i vojne organizacije. Kasnije je JNA tražila svoj osobni put razvoja i bila je otvorena

organizacijsko-ustrojbenim utjecajima oba svjetska bloka, što se može smatrati trećom posebnosću koju je potrebno istaknuti govoreći o obilježjima JNA. Utjecaj oba bloka vidljiv je i na politici naoružavanja JNA. Tvrdnja da je JNA po veličini i naoružanju bila treća ili četvrta vojska u Europi toliko puta je ponovljena da se drži vjerodostojnom ocjenom. Prema količini oružja, stvarno je bila treća ili četvrta, ali među komunističkim vojskama Europe. Spoj istočne i zapadne tehnologije desetljećima je bio vidljiv u zrakoplovstvu, sve do 70-ih kada su iz naoružanja povučeni tada zastarjeli američki borbeni i školski zrakoplovi F-84, F-86 i T-33. Inače je zrakoplovstvo od 60-ih godina razvijano po zahtjevu da ima 400 borbenih aparata. Lovačka avijacija imala je 167 borbenih zrakoplova, od toga 16 modernih lovaca MIG-29, a ostalo su bili zastarjeli lovci MIG-21; 77 komada ovih aviona bilo je njihova najbolja varijanta, tip BIS. Glavninu zrakoplovstva činili su zastarjeli podzvučni jurišnici "Jastreb" i "Orao" i solidni školski zrakoplov "Supergaleb", koji je korišten i kao lovac-bombarder. U oklopništvu je također imala „šumu“ borbenih vozila. Pored sovjetskih i američkih vozila iz II. svjetskog rata (tenkovi T-34, samohodni topovi 76 i 90 mm) koji su se, istina marginalno, ali ipak zadržali u uporabi do kraja JNA, u završnici postojanja okosnicu su činila sovjetska borbena tehnika te jugoslavenska licenčna poboljšanja.

JNA se sastojala od tri vida/grane: Kopnene vojske (KoV), Ratne mornarice (RM) i Ratnog vazduhoplovstva i protivvazdušne odbrane (RV i PVO). KoV je bio namijenjen provedbi temeljnih zadaća Armije: borbi protiv glavnih snaga protivnika i osiguranje mobilizacije i razvoja OS-a i ostalih obrambenih snaga društva. RV i PVO prošao je kroz nekoliko radikalnih promjena s glavnom zadaćom borbe za prevlast u zračnom prostoru, izviđanja i kvalitetne potpore KoV-u i RM-u. Zrakoplovstvo je razvijano sa zahtjevom da pojedinačno bude jače od zrakoplovstva najjače susjedne zemlje, čemu se do kraja .60-ih donekle i moglo udovoljiti. Do 1959. zrakoplovstvo je bilo odvojeno od protuzračne obrane . tada su spojeni u zajedničku granu. Organizacijski razvoj RV i PVO zaokružen je i ustaljen 1964. i 1966. Godine osnivanjem dva zrakoplovna korpusa i dvije divizije PVO-a čija je namjena bila protuzračna obrana teritorija. Sustav zrakoplovne potpore ustaljen je osnivanjem aviobrigada za potporu KoV-u i RM-u. Usprkos povremenih promjena na taktičkoj razini, ustroj s dva zrakoplovna korpusa zadržan je do kraja 1985. Godine. Kao grana OS-a i strategijsko-operativna skupina, Ratna mornarica se tako zvala od 1945. do 1962. godine. Organizacijskim promjenama u .60-im godinama, RM je vojnoteritorijalno proširen na Dalmaciju, Hercegovinu i Crnu Goru pa je zbog naglašene kopnene značajke 1962. godine preimenovan u 4. armiju, odnosno 4. VO. Ovakvu organizaciju RM je zadržao do 1969. godine kada je preimenovan u VPO. Pojas nadležnosti VPO-a smanjen je jer je Hercegovina prepuštena

Sarajevskoj armiji, u Crnoj Gori je osnovano samostalno vojno područje, pa je VPO ponovno dobio dominantno mornaričko obilježje. U pojasu nadležnosti VPO je zadržao sjevernu Dalmaciju u kojoj je imalo jednu diviziju kopnene vojske. VPO je od tada organizacijsko-formacijski ustaljen na Komandi i jedinicama izravno vezanim za nj, Floti, trima vojnopomorskim sektorima i jednoj pješačkoj diviziji. Namjena RM-a bila je obrana obale, otoka i obalnog mora, borba protiv pomorskih snaga protivnika, obrana unutarnjih plovnih putova i potpora kopnenim snagama JNA i Teritorijalne obrane.

Kada je u pitanju nacionalna struktura još od 1945. godine dominiraju srbi kojih je bilo 50.97%, na drugom mjestu bili su hrvati sa 22.72%. U 80-im godinama, a poslije Titove smrti, neravnomjeran nacionalni odnos i dalje je rastao, ali tada u korist kadrova iz Srbije, koji dolaze na najviše zapovjedne dužnosti. Primjerice, 1970. godine generalski kor JNA činilo je 0,49 % djelatnih vojnih osoba. Crnogoraca je bilo 19,3 %, Hrvata 21,0 % Makedonaca 3,9 %, Slovenaca 6,5 %, Srba 46,4 % i ostalih 2,8 %. Petnaest godina kasnije, 1985. godine, generalski kor činilo je 0,29 % od ukupnog broja djelatnih vojnih osoba. Crnogoraca je bilo 11,1 %, Hrvata 19 %, Makedonaca 4,9 %, Slovenaca 10,4 %, Srba 46,5 %, Muslimana 2,8 %, Albanaca 1,4 % i Jugoslavena 4,9 %. U odnosu na 1970. smanjen je broj generala iz Hrvatske i Crne Gore, povećan je udio Slovenaca, Makedonaca, Muslimana, Albanaca i Jugoslavena, dok su Srbi ostali na istoj razini. U teritorijalnom pogledu opao je broj generala iz Hrvatske, a povećao se broj generala iz Slovenije i Srbije s pokrajinama. Najveći nesklad očitovao se od 1986. do 1990. - nakon memoranduma SANU i preustroja OS SFRJ kada udio Srba u časničkom zboru prelazi 70%. Upravo ovaj nesklad kada je u pitanju nacionalna struktura će se loše odraziti po Hrvatsku u počecima Domovinskog rata.¹⁰

2.2.1 PREUSTROJ ORUŽANIH SNAGA SFRJ

Do preustroja Oružanih snaga SFRJ došlo je nakon smrti Tita sredinom 1980-te. Od 1969. postojale su dvije zakonski ravnopravne komponente: Jugoslavenska narodna armija (JNA) i republičke Teritorijalne obrane (TO). JNA je bila savezna vojska čija je mirnodopska komponenta imala zadaću onemogućiti strategijsko iznenađenje, a TO je bila ratna vojska koja je u miru imala tek malu jezgru po raznim „štabovima“. Međutim prema novo planu „Jedinstvo“ Oružane snage SFRJ su centralizirane u ustrojbenom i zapovjednom pogledu. Opseg vojno – teritorijalnih organizacija JNA je povećan, tako da je umjesto dotadašnjih šest

¹⁰ Davor Marijan, Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja, pregledni rad., Polemos: 2006. Str – 25 -37

armija, čije su zone odgovornosti dijelom bile sukladne s granicama republika, od kraja 1998. JNA imala tri vojišta odnosno tri vojne oblasti (VO) na kopnu (+ Vojnopomorska oblast te Ratno zrakoplovstvo i protuzračna obrana, kao i do tada). Spomenutom reorganizacijom republička vodstva isključena su iz sustava zapovijedanja snagama TO, koje su, protivno Ustavu SFRJ iz 1974., podređene zapovjedništvima JNA, a teritorij Hrvatske podijeljen je između više zapovjedništava. Tako je 5. Vojna oblast (prema mirnodopskom ustroju), odnosno Sjeverozapadno vojište (prema ratnom ustroju), sa sjedištem u Zagrebu, obuhvatila sjeverozapadnu Hrvatsku, Istru, Gorski kotar, Liku, Kordun i Banovinu te Sloveniju. Ostali dio Hrvatske podijeljen je između 1. Vojne oblasti sa sjedištem u Beogradu i Vojnopomorske oblasti sa sjedištem u Splitu. Ono što je Milošević tražio bilo je strogo centralizirana Jugoslavija s prevlašću srpskog naroda, smanjenje prava republika i povećanje ovlasti saveznih tijela razlog su zbližavanja vodstva JNA sa srbijanskim vodstvom i pretvaranje JNA u srpsku vojsku. Stjecajem okolnosti a posebno zbog oružanog otpora Slovenaca i Hrvata a potom bošnjaka cilj JNA biti će zauzimanje „srpskih“ područja u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini koja bi se potom pripojila „krnjoj“ Jugoslaviji, zapravo „velikoj Srbiji“¹¹

2.3. IZVANREDNI 14. KONGRES – NAJASNIJI POKAZATELJ NARUŠENOG JEDINSTVA

U Beogradu od 20.1. do 22.1. 1990 održan je 14. Izvanredni kongres Saveza komunista jugoslavije (SKJ). Na kongresu su se trebala riješiti pitanja reforme sustava te ponuditi rješenja za izlazak iz krize i pogoršanja međunacionalnih odnosa. Sudionici kongresa trebali su usvojiti Deklaraciju o SKJ, dokumente reforme privrednog i političkog sustava, rezoluciju o Kosovu, dobrosusjedskim odnosima i položaju pripadnika naroda Jugoslavije koji kao nacionalne manjine žive u susjednim zemljama te dokument o preobražaju SKJ. Dok se vršila rasprava dominirao je skup različitih republičkih koncepcija oko uređenja Jugoslavije, čime su i potvrđene duboke podjele unutar SKJ. Slobodan Milošević, predstavnik srpskih komunista pokušao je preuzeti kontrolu nad SKJ i postaviti centralističko uređenje uvođenjem sustava „jedan čovjek – jedan glas“ po kojem bi srbi kao najbrojniji narod dominirali. Međutim, suprotstavili su im se delegati iz Slovenije i Hrvatske svojim konfederalnim prijedlozima po načelu Ustava iz 1974. Godine. Kongresom je dominirao sukob između

¹¹ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011., str.21-22

srpskih i slovenskih delegata koji su naposljetku napustili Kongres. Potom je reagirao Ivica Račan, vođa delegata iz Hrvatske i predložio prekid rada kongresa i razmatranje novonastale situacije te istakao da ako kongres nastavi s radom najveći broj delegata neće sudjelovati u usvajanju odluka. Nakon stanke nastavljena je sjednica međutim, izvršeno je glasanje u kojem je Hrvatska delegacija odbila sudjelovati i potom su i oni napustili kongres. Ovo je bio posljednji kongres koji je označio kraj Saveza komunista Jugoslavija i raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.¹²

¹² Skupina autora, Domovinski rat, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb 2013, str - 60

3. KRAJ HRVATSKE ŠUTNJE I USPOSTAVA DEMOKRATSKE VLASTI

Ono što nazivamo hrvatskom šutnjom označava izraz za stanje duha u hrvatskom političkom i društvenom životu. Šutnja je bila posljedica drastičnog gušenja hrvatskog proljeća koje je završilo silnim uhićenjima, suđenjima i zatvorima. Svaki novi pokušaj drugačijeg mišljenja gušen je u samom začetku, prema provjerenim i uspješnim receptima.¹³

Već nakon smrti Josipa Broza Tita u Hrvatskoj jačaju težnje za promjenama. Vrhunac je bio nakon 14. Kongresa SKJ. Raspad Saveza komunista Jugoslavije istodoban je sa početkom uvođenja višestranačja u jugoslavenskim republikama. Proces demokratizacije u Sloveniji i Hrvatskoj se više nije mogao zaustaviti. Već u siječnju 1989. u zaseoku Stošincu, u selu Laškovcu pod izgovorom da proslavljaju rođendan braće dr. Marka i Vlade Veselice okupit će se nekoliko hrvatskih intelektualaca. Okupljanju su prisustvovali dr. Franjo Tuđman, dipl. ing. Drago Stipac, odvjetnik Vlado Marić, dr. Tomislav Ladan i drugi. Na skupu su raspravljali o brojnim pitanjima političkog trenutka u kojemu je bila Hrvatska i o tome kakva je budućnost domovine i njezinih građana. Raspravljalo se tada i o imenu buduće stranke pa je dr. Franjo Tuđman predložio naziv Hrvatski demokratski zbor, dr. Tomislav Ladan Hrvatska demokratska zajednica, a dipl. ing. Drago Stipac Hrvatski demokratski savez. Ovaj skup bio je prvi korak prema onome što će se događati Hrvatima i Hrvatskoj u godinama koje dolaze.¹⁴ Početkom 1989. godine u Hrvatskoj su se počele osnivati prve oporbene skupine i stranke. Među prvima bili su Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu (UJDI), Hrvatska socijalno – liberalna stranka (HSLS) i Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). Pravo na slobodno stranačko organiziranje u Hrvatskoj priznato je nakon XI. kongresa Saveza komunista Hrvatske koji je održan početkom prosinca 1989. Na njemu se liberalno krilo SK Hrvatske izjasnilo za uvođenje višestranačkog političkog sustava i održavanje slobodnih izbora.¹⁵

Kad je 23. Veljače 1990. Predsjednik Sabora SRH donio „Odluku o raspisivanju izbora za zastupnike za Sabor SRH“, predizborna višestranačka kampanja u Hrvatskoj napokon je

¹³ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str.41

¹⁴ Davor Runtić, Prvi hrvatski redarstvenik, Zagreb, Udruga prvi hrvatski redarstvenik, 2003.,str18-19

¹⁵ Skupina autora, Domovinski rat, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb 2013, str -61

mogla početi. Ovaj proces demokratizacije u Hrvatskoj velikosrpska politika pokušala je zaustaviti početkom 1990. novim incidentima i organizacijom „događanja srpskog naroda“ i to 4. veljače u Karlovcu i 4. ožujka na Petrovoj gori. Na održanim mitinzima dominirale su slike Slobodana Miloševića, zastave Srbije, Jugoslavije i Komunističke partije te velikosrpske i protuhrvatske parole. Mnoštvo koje bilo okupljeno prijetilo je hrvatskim političarima, čak i predsjedniku Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske Ivici Račanu. Predsjedništvo SR Hrvatske je osudilo ovaj miting kao napad na SR Hrvatsku. Potom je 18. ožujka 1990. Napadnut i predsjednik HDZ-a Franjo Tuđman, naime srpski ekstremist je na njega pokušao izvršiti atentat. Hrvatska je i ovaj napad žestoko osudila. Spomenuti događaji izazvali su burne reakcije hrvata i dodatno zaoštrili hrvatsko – srpske političke odnose, što je u konačnici uzrokovalo i raspad Jugoslavije.¹⁶

Usprkos lošim odnosima prvi višestranački demokratski izbori nakon II. svjetskog rata u Hrvatskoj održani su se 22. i 23. travnja 1990. godine. Prvoga su dana birani delegati za općinska vijeća i saborski zastupnici, a 23. travnja delegati za vijeća udruženog rada općina i Sabora, gdje su pravo biranja imali samo zaposleni. Rezultati prvog kruga izbora objavljeni su 27. travnja. Bit će poznata imena 116 zastupnika, kojih je najviše izabrano iz redova Hrvatske demokratske zajednice. Drugi krug izbora održao se 6. svibnja. Uvjerljiva pobjeda HDZ-a u većini općina ali i za zastupnike u saboru nikoga nije iznenadila.¹⁷

3.1 USPOSTAVA VIŠESTRANAČKE DEMOKRATSKE VLASTI

Nakon pobjede na prvim višestranačkim demokratskim izborima HDZ-ov glavni Glavni odbor održao je svoju prvu sjednicu 14. svibnja 1990. godine u reprezentativnoj dvorani restorana „Globusa“ na Zagrebačkom velesajmu. Tom su prilikom odlučili da se 30. svibanj, dan saziva prvog višestranačkog sabora ubuduće naziva Danom državnosti. Baš u ovo vrijeme kada se novoizabrana postava pripremala preuzeti vlast dogodio se incident koji je za cilj imao destabiliziranje novoizabrane hrvatske vlasti. Naime, na utakmici između zagrebačkog nogometnog kluba „Dinamo“ i beogradskog nogometnog kluba „Crvene Zvezda“, koja se održavala 13. svibnja 1990. godine dogodio se sukob između navijača Crvene Zvezde „Delija“ i navijača Dinama. Već prijepodne toga dana Delije su počeli sa neredima po Zagrebačkim ulicama. Milicija ih nije ni pokušavala spriječiti u tom divljanju i razbijanju automobila i trgovina. Na tribinama stadiona Maksimira nastavili su svoje divljanje trganjem

¹⁶ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011., str 28

¹⁷ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 60.

plastičnih stolica, demoliranjem inventara, paljenjem hrvatskih zastava i fizičkim obračunima. Kad izazvani Bad Blue Boysi, navijači Dinama nisu više mogli izdržati, pa su počeli uzvraćati, milicija je svoje vodene topove počela prazniti samo po njima. Sukob se ubrzo preselio i na sam travnjak gdje su u tučnjavi sudjelovali i igrači kako bi obranili svoje navijače od nahuškanih, pobješnjelih i razularenih milicajaca. Ovaj incident doveo je do prekida zadnje „domaće“, službene utakmice između hrvatskih i srpskih klubova u zajedničkoj ligi.¹⁸ Mnogi ovaj događaj nazivaju i početkom Domovinskog rata.

¹⁸ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 63-64

4. RAZORUŠAVANJE TERITORIJALNE OBRANE RH

Osim navedenog incidenta na utakmici između Dinama i Crvene Zvezde nastupio je još jedan događaj koji će imati mnogo veće posljedice nego ova nogometno-politička lakrdija. Naime, kao odgovor na rezultate izbora na kojima je HDZ odnio uvjerljivu pobjedu vojne vlasti SFRJ odlučile su sredinom svibnja 1990. Oduzeti gotovo cjelokupno naoružanje hrvatske Teritorijalne obrane (procjene se kreću od oko 80.000 do 200.000 „cijevi“) i smjestile ga u skladišta pod nadzorom Jugoslavenske narodne armije. O ovom oduzimanju oružja od Hrvatske teritorijalne obrane koje je JNA nešto kasnije podijelila budućim srpskim pobunjenicima, raspravljalo je Predsjedništvo Socijalističke Republike Hrvatske 23. Svibnja. Ivo Latin, koji je presjedao sjednicom ustvrdio je da njih nitko nije obavijestio o tome da će to biti učinjeno, iako je teritorijalna obrana pod izričitom nadležnošću Republike. Broj upita u vezi ovoga rastao je tako da je naposljetku JNA lakonski objasnila da oružje nije oduzeto, već samo, kako oni kažu „izuzeto“, odnosno premješteno u sigurnija skladišta.¹⁹

Bez obzira na izjave od strane JNA, naoružanje je ipak oduzeto u dogovoru sa srbijanskim vodstvom, a na temelju zapovjedi koju je 14. svibnja. 1990. protuzakonito (bez znanja i suglasnosti Predsjedništva SFRJ) potpisao načelnik Generalštaba Oružanih snaga SFRJ general Blagoje Adžić. Tri dana nakon toga, Borislav Jović, suradnik Slobodana Miloševića te srpski član Predsjedništva SFRJ a od 15. svibnja. 1990. i njegov predsjednik u svojoj knjizi „Posljednji dani SFRJ“ napisao je: „*Praktično smo ih razoružali. Formalno, ovo je uradio načelnik Generalštaba, ali faktički po našem nalogu. Slovenci i Hrvati su oštro reagovali, ali nemaju kud*“ Razoružavanjem Hrvatske, JNA je osigurala potpunu nadmoć u slučaju sve izvjesnijeg oružanog rasplesa s kojim je predsjednik SR Srbije Slobodan Milošević zaprijetio na vidovdan (28. Lipnja) 1989., u govoru na velikom mitingu srba u Kosovu Polju nedaleko od Prištine a izjavio je: „*Danas šest vekova kasnije, ponovno smo u bitkama i pred bitkama. Ovoga puta to nisu oružane bitke, ali ni takve nisu isključene*“ Sada je više nego očito da je „oružane bitke“ koje je pritom najavio Milošević već tada planirao provesti uz pomoć JNA, uzdajući se u pomoć njezinog većinskog srpskog zapovjednog kadra i u njezin prevladavajući komunistički karakter.²⁰ Kao što je spomenuto u drugom poglavlju, u vrijeme 1990. u JNA je

¹⁹ Davor Runtić, Prvi hrvatski redarstvenik, Zagreb, Udruga prvi hrvatski redarstvenik, 2003., str 35

²⁰ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011., str 29

bilo preko 70% kadra srpske nacionalnosti što će se nepovoljno odraziti po Hrvatsku u sukobu koji tek dolazi.

4.1. KONSTRUIRANJE PRVOG VIŠESTRANAČKOG SABORA

Na temelju izbornih rezultata 30.svibnja.1990. godine konstituiran je prvi poslijeratni demokratski i višestranački Sabor SRH. Za predsjednika Predsjedništva SRH izabran je dr. Franjo Tuđman, za predsjednika Sabora SRH dr. Žarko Domljan, a za predsjednika Izvršnog vijeća sabora SRH Stjepan Mesić.²¹

Sada je HDZ preuzeo vlast i postao vodeća stranka u državi. Ne prihvaćajući demokratske promjene, spomenutu sjednicu bojkotirala je stranka srba u Hrvatskoj – Srpska demokratska stranka (SDS). Vodstvo stranke insceniralo je napad na svojega aktivista u Benkovcu Miroslava Mlinara i prikazalo ga kao „ružan, bezdušan, ustaški čin“, da bi potom „slučaj Mlinar“ iskoristilo kao razlog za suspenziju odnosa sa Saborom SRH. Međutim, bez obzira na zaoštavanje među nacionalnih odnosa i narušavanju javnog reda i mira, dotadašnje republičko vodstvo omogućilo je da se proces demokratizacije i promjene vlasti u hrvatskoj provede na miran i demokratski način. S primopredajom vlasti s dotadašnjim predsjednikom Ivom Latinom, sukladno rezultatima izbora, Franjo Tuđman postao je prvi demokratski izabran predsjednik Predsjedništva SRH, zapravo prvi predsjednik suverene, demokratske Hrvatske.²²

²¹ Skupina autora, Domovinski rat, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb 2013, str 65

²² Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011., str 31

5. PRVI HRVATSKI REDARSTVENIK – JEZGRA HRVATSKE ORUŽANE SILE

Nakon prvih višestranačkih i demokratskih izbora, nakon konstituiranja višestranačkog sabora situacija u Hrvatskoj se i dalje komplicirala. Kada je Josip Boljkovac preuzeo dužnost ministra unutarnjih poslova zatekao je potpuno neprihvatljivo stanje glede nacionalnog sastava milicije. Naime, u ukupnom udjelu stanovnika Republike Hrvatske, srbi su činili 11.5% pučanstva, a u miliciji ih je bilo više od 60%. Josip Boljkovac tada je izjavio: *„Računao sam da ćemo spremati oružanu formaciju za aktivnu obranu, ali tako da ćemo primanjem hrvata ispraviti nacionalnu neravnopravnost u policiji. To je vrijeme kada je bilo nešto više od 13.000 policajaca, od toga u uniformi nešto više od 7.000. tu je, dakle, postojala mogućnost povećanja broja, tako da danas, godine 1999., imamo 35.000 policajaca. Tako smo se mi odlučili za tečaj za prve hrvatske redarstvenike. Dakle nismo išli otpuštati nikoga od Srba, nego samo primati nove i da oni budu uglavnom Hrvati. Da bi se to realiziralo, trebalo je tražiti zakonsko uporište.“*²³

Baš u ovo vrijeme došlo je do narušavanja javnog reda i mira i to u onim dijelovima Hrvatske u kojima je srpsko stanovništvo bilo većinsko odnosno imalo znatan udio. Upravo to je zabrinulo hrvatsko vodstvo, posebice zato što je bila upitna odanost dijela tadašnjih „milicajca“ legalno izabranoj hrvatskoj vlasti. Upravo zbog toga se nametnula potreba za ustrojavanjem i naoružavanjem većeg broja ljudi spremnih za obranu Hrvatske, ali u skladu s republičkim i saveznim zakonima koji su tada bili na snazi, uzimajući u obzir da bi otpuštanje „viška“ djelatnog osoblja srpske nacionalnosti moglo poslužiti srpskim ekstremistima kao povod za sukobe. Zbog cjelokupne situacije dana 5. kolovoza. 1990. na Policijskoj akademiji u Zagrebu započeo je prvi tečaj za obuku policijskih službenika „**Prvi hrvatski redarstvenik**“.²⁴ Na tečaj koji je trajao dva mjeseca, primljeno je oko 1700 kandidata od kojih je formirana brigada policije. Ovo je bila prva oružana postrojba u MUP-u RH, na koju je hrvatska vlast mogla u potpunosti računati u sukobu sa srpskim teroristima. Oni dragovoljci s tečaja koji su zadovoljili visoke psihofizičke kriterije, popunjena je 7. Rujna 1990. Antiteroristička jedinica Lučko, a potom i sve druge elitne hrvatske postrojbe u sastavu MUP-

²³ Davor Runtić, Prvi hrvatski redarstvenik, Zagreb, Udruga prvi hrvatski redarstvenik, 2003., str 39

²⁴ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011., str 40

a RH i Zbora narodne garde (ZNG). Upravo zato možemo reći da su „prvi hrvatski redarstvenici bili jezgra iz koje se razvila hrvatska oružana sila u Domovinskom ratu.²⁵

Tog dana, 5. Kolovoza 1990., može se reći da je počela najnovija hrvatska vojna povijest jer će se polaznici tečaja vrlo brzo naći u ulozi koja nije samo policijski posao. Danas ne postoji ni jedna značajnija postrojba Hrvatske vojske koja nema svoje korijene u prvom, ali i u ostalim tečajevima hrvatskog redarstva. Izbor ljudi koji su vodili prvi tečaj hrvatskog redarstvenika bio je zasnovan prije svega na tome da netko od profesionalaca to želi i naravno da je stručan za posao koji će obavljati. Dakle, bez obzira na nacionalni naboj koji je bio sveprisutan, nacionalna pripadnost nije bila osnovni kriterij. Samo tri dana nakon što su se okupili prvi hrvatski redarstvenici 8. kolovoza u Svetošimunskoj se pojavio predsjednik Predsjedništva Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman te se postrojenim prvim hrvatskim redarstvenicima obratio sa sljedećim riječima: „ *Pred vama, koji ste dragovoljno stupili u ovaj prvi tečaj škole unutarnjih poslova Republike Hrvatske, velika je i odgovorna zadaća. Vi morate biti pravi predstavnici nove demokratske suverene vlasti Hrvatske i zadobiti povjerenje ljudi. Morate biti odlučni i odrješiti, nepomirljivi, ali i krajnje uljudni i kulturni. Svaki čovjek mora vas osjetiti kao svojeg čuvara, kao svoga predstavnika. I u tom smislu, ja vas molim, ali i zapovijedam, da se pojavite na ulicama, u selima i gradovima, i da budete ono što će od vas zahtijevati vaš ministar i što će vrhovništvo Hrvatske zahtijevati – da budete zaista jamstvo mira i poretka Republike Hrvatske.*“ Oni koji su ove riječi prvog hrvatskog Predsjednika kažu da im one i danas odzvanjaju u ušima i da im je taj govor bio pravi putokaz u budućem radu i djelovanju.²⁶

5.1. PROTUUSTAVNO DJELOVANJE

U lipnju 1990. Započeo je proces protuustavnog djelovanja i prekranja teritorijalno – administrativnog ustrojstva SR Hrvatske, koji su radi promjene granica pokrenuli pobunjeni srbi u Hrvatskoj. Skupština općine Knin 27. lipnja 1990. donijela je „Odluku o osnivanju i konstituiranju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like“. Ova zajednica bila je preteča budućih „srpskih autonomnih oblasti (SAO)“ u Hrvatskoj.²⁷ Dana 21. prosinca 1990. usvojen je Statut Srpske autonomne oblasti Krajine (SAO Krajina) kojom se onda definira kao „oblik teritorijalne autonomije u sastavu Republike Hrvatske.“ Desetak dana kasnije, 3. siječnja

²⁵ 1. Gardijska brigada hrvatske vojske – Tigrovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011

²⁶ Davor Runtić, Prvi hrvatski redarstvenik, Zagreb, Udruga prvi hrvatski redarstvenik, 2003.,str69-70

²⁷ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011.,str - 35

1991. godine, u Kninu su u novu tvorevinu ušli predstavnici pet od 11 hrvatskih općina sa srpskom većinom.²⁸ SAO Krajina je prijedlogom Statuta definirana kao teritorijalna autonomija u sklopu Republike Hrvatske i federativne Jugoslavije, s glavnim gradom Kninom. Osnovana je kako bi se ostvarila ravnopravnost Srba i zbog kulturno-povijesne posebnosti srpskog naroda ma području dalmatinske krajine i nekadašnje Vojne krajine. SAO Krajinu trebale su činiti općine Zajednice općina sjeverne Dalmacije i Like, s većinskim srpskim stanovništvom kada donesu odluku da joj se priključe, kao i naselja s većinskim srpskim stanovništvom, koja se referendumom izjasne za priključenje nekoj od postojećih općina s većinskim srpskim stanovništvom²⁹

Ustavni sud RH poništio je sve odluke vodstva pobunjenih Srba koje nisu bile u skladu s hrvatskim Ustavom, a koje su donesene s namjerom ugrožavanja i cjelovitosti i suvereniteta RH. Demokratske promjene koje su se dogodile podrazumijevale su i zamjenu naziva državnih tijela, dužnosti i znakovlja koji su bili odraz staroga ideologijskog, komunističkog jednonmija s nazivima koji su primjereniji demokratskom i suvremenijem obliku državnog ustroja. Zbog toga je Sabor SRH 25. srpnja 1990. Usvojio amandmane na Ustav SRH, kojima je iz naziva države uklonjen pridjev „socijalistička“, a utvrđeni su novi grb i zastava. Predsjednik Predsjedništva postao je predsjednik, izvršno vijeće Sabora – Vlada RH, a republički sekretar – ministar, odlučeno je da se pristupi donošenju Ustava Republike Hrvatske. Istog ovog dana „Srpsko nacionalno vijeće“ osnovano na „Srpskom saboru“ u Srbu u Hrvatskoj kao njegovo „izvršno tijelo“, usvojilo je „Deklaraciju o suverenosti i autonomiji Srba u Hrvatskoj“. Tom prilikom najavljeno je „plebiscitarno izjašnjavanje srpskog naroda o svim pitanjima bitnim za njegov položaj u Hrvatskoj i Jugoslaviji“. Kasnije je određeno da se „izjašnjavanje (plebiscit) srpskog naroda u Republici Hrvatskoj o srpskoj autonomiji“ provede od 19. Kolovoza do 2. Rujna 1990. godine. Vodstvo pobunjenih srba tvrdilo je da se „odcjepljuju narodi, a ne države“. Nasuprot tome hrvatskoj stajalište bilo je da samoodređenje pripada republikama, a ne etničkim skupinama i da su republičke granice državne, odnosno međunarodne te da zbog toga Srbi u Hrvatskoj nemaju pravo na odcjepljenje. Uoči najavljenog referenduma „o srpskoj autonomiji“ u govoru na tradicionalnom viteškom natjecanju – Sinjskoj alci, Franjo Tuđman pozvao je srbe u Hrvatskoj da na demokratski način riješe sve pretpostavke mirnoga suživota s Hrvatima. Pritom je naglasio da će Hrvatska srbima osigurati sva građanska i nacionalna prava koja se mogu osigurati u bilo kojoj demokratskoj zajednici, a da će se srbi morati pomiriti s tim da je Hrvatska suverena država

²⁸ Ivo Goldstein, Hrvatska 1918-2008., EPH Liber, Zagreb, 2008., str 668

²⁹ Skupina autora, Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 213

hrvatskoga naroda. Zbog čestih ugrožavanja javnog reda i mira te nepoštivanja Ustava i zakona u dijelovima Hrvatske gdje je srpsko pučanstvo bilo u većini, posebice zbog upitne odanosti dijela tadašnjih policajaca „milicionera“ hrvatsko vodstvo je odlučilo povećati broj policajaca hrvatske nacionalnosti u Hrvatskoj i promijeniti nacionalnu strukturu u MUP-u. Iz tog razloga dolazi do prijema 1700 novih policajaca „prvih hrvatskih redarstvenika“ kao što je opisano u prethodnom poglavlju.³⁰

5.2. POBUNE SRBA

Pojava naoružanih građana srpske nacionalnosti, uoči nelegalnog referenduma o srpskoj autonomiji navelo je Ministarstvo unutarnjih poslova da preuzme oružje namijenjeno pričuvnom sastavu MUP-a RH u policijskim u Dalmaciji i Lici. Na tim područjima se uz podršku srbijanskih državnih službi i JNA, pripremala oružana pobuna Srba. A ovo preuzimanje oružja srpskim ekstremistima je poslužilo kao neposredan povod za proglašenjem „ratnog stanja“. Tako su 17. kolovoza 1990. naoružani srpski pobunjenici zaposjeli prometnice na Kninskom području a balvanima i kamenjem spriječili glavne prometnice iz unutrašnjosti Hrvatske prema Dalmaciji. JNA je spriječila pokušaj hrvatske policije da uspostavi red i osigura mir na tom području. Potom su srpski ekstremisti u večernjim satima 20. Kolovoza 1990. zapucali iz pješačkog naoružanja na hrvatsku policiju, koja je došla ukloniti barikadu. Balvan revolucija početak je oružane pobune Srba u Hrvatskoj protiv demokratski izabrane Hrvatske vlasti. Namjera srba bila je pripajanje dijela teritorija Republike Hrvatske Republici Srbiji i stvaranje jedinstvene srpske države što se moglo postići jedino agresijom. Ovo nije bila jedina pobuna srba u to vrijeme. U kolovozu i rujnu pobuna se proširila i na druge dijelove Hrvatske. Prema podacima na području Karlovačke županije 18. kolovoza 1990. ubijena je osoba srpske narodnosti. Počinitelj ubojstva bio je njegov sunarodnjak. Postojala je namjera da se ubojstvo prikaže kao zločin Hrvata te tako uznemiri srpsko stanovništvo i motivira ga na pobunu protiv hrvatske vlasti. Zbog potrebe opremanja pričuvnog sastava policije MUP RH odlučio je iz policijskih postaja povući 60% naoružanja pričuvnog sastava policije. Tome se usprotivilo srpsko stanovništvo pa je u Petrinji, Glini, Dvoru na Uni, Obrovcu i Donjem Lapcu došlo do nemira i napada srba na policijske postaje pri čemu je ranjen hrvatski policajac. Važno je naglasiti da su u gotovo svim mjesnim zajednicama sa većinskim srpskim pučanstvom zabilježeni primjeri ponašanja sa elementima

³⁰ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011.,str - 39

oružane pobune, radnji koje imaju sva obilježja kaznenih djela – krađa, razbojstva, ugrožavanje sigurnosti. Prisutno je bilo i presretanje vozila, zadržavanje i zlostavljanje građana.³¹

Protuustavno djelovanje i nemiri od strane pobunjenih Srba u Hrvatskoj rezultiralo je 21. Prosinca 1990. Osnivanjem „Srpske autonomne oblasti Krajine“, s Kninom kao njezinim „glavnim gradom“. Ako bi došlo do preustroja SFRJ u savez suverenih država ili do osamostaljenja Republike Hrvatske, vodstvo pobunjenih srba u Hrvatskoj nastojalo bi Krajinu pripojiti Srbiji, smatrajući je „historijskim i etničkim srpskim prostorom“³² Zbog narušenog javnog reda i mira započelo je ustrojavanje novih postrojbi za posebne namjene. Nakon što je početkom rujna popunjena Antiteroristička jedinica (ATJ) Lučko, u listopadu su ustrojene jedinice za posebne namjene, a to su Tuškanac, Rakitije i Valbandon, u studenom Kumrovec, u prosincu Pionirski grad (Dubrava), u veljači 1991. ATJ Sljeme te u travnju 1991. Vinica (Ivanec) i Erdut. Uz to, u svakoj policijskoj upravi utemeljene su posebne jedinice policije, kao redovne jedinice sa stalnim sastavom u kojima je bilo od 100 do 150 djelatnih pripadnika.

5.3 PROGLAŠENJE NOVOG HRVATSKOG USTAVA

Zbog protuustavnog djelovanja čiji je vrhunac bio proglašenje „Srpske autonomne oblasti Krajina“ i ostalog političkog i terorističkog djelovanja srpskih ekstremista, Sabor RH je uoči Božića, 22. prosinca 1990., proglasio novi Ustav koji je zbog datuma obilježavanja koji je neposredno pred Božić nazvan i „Božićnim ustavom“. Novim ustavom kojim se promiču ljudska prava i slobode, odnosno ravnopravnost svih građana pred zakonom, te višestranačka demokracija, tržišno gospodarstvo i pravo privatnoga vlasništva, Republika Hrvatska određena je kao jedinstvena i nedjeljiva, demokratska i socijalna država.³³

Ustav je temeljni državno pravni akt u smislu političkog i pravnog ustrojstva države a čije se odredbe vezuju za direktan proces demokratizacije i osamostaljenja. Ovaj ustav označio je „konačan raskid s komunističkim tzv. Socijalističko-samoupravnim, jednostranačkim sustavom i čini temeljnicu u izgradnji pune nacionalno-državne suverenosti Hrvatske.“³⁴

³¹ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011.,str 41-42

³² 1. Gardijska brigada hrvatske vojske – Tigrovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011 str - 10

³³ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011.,str 45

³⁴ Skupina autora, Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str.71

6. PRVI ORUŽANI SUKOB

Predstavnici pobunjenih Srba u Hrvatskoj nisu dobro primili donošenje novog Ustava u Hrvatskoj. I upravo novi Ustav navodili su kao glavni razlog za daljnje zaoštavanje odnosa sa Saborom RH i uzroka oružane pobune dijela Srba u Hrvatskoj. Isticali su da je s njegovim proglašenjem nova hrvatska vlast „Srbe izbacila iz Ustava“, odnosno da je Srbima u Hrvatskoj „oduzela status konstitutivnog naroda“ te da su Srbi u postali građani drugog reda. No usporedba sadržaja prethodnih hrvatskih Ustava koji su doneseni u Jugoslaviji sa sadržajem novog Ustava pokazuje da to nije točno. Dakle, riječ je samo o još jednom dodatnom razlogu za pogoršavanje odnosa unutar Hrvatske.³⁵

Početak 1991. donio je nove prijetnje Hrvatskoj i nastavak protuustavnih aktivnosti pobunjenih Srba u Hrvatskoj. Vodstvo „SAO Krajine“ u Kninu je 4. Siječnja 1991. odlučilo da na tom području prestaju ingerencije MUP-a RH. Ovom odlukom samo je institucionalizirano stanje popune koje je trajalo još od ljeta 1990., kada je dio policajaca srpske nacionalnosti otkazao poslušnost MUP-u RH u Zagrebu. Vodstvo Srbije nije uspjelo političkim sredstvima nametnuti svoju volju pa su zajedno sa JNA bili primorani na agresivniji pristup, a glavni cilj je bio rušenje demokratski izabrane vlasti u Hrvatskoj. Upravo zato, Predsjedništvo SFRJ naredilo je 9. Siječnja 1991. da se u roku deset dana moraju razoružati i raspustiti sve paravojne formacije, odnosno oružane formacije koje nisu u sastavu jedinstvenih oružanih snaga SFRJ ili organa unutrašnjih poslova i čija organizacija nije utvrđena u skladu sa saveznim propisima. Njih su u Hrvatskoj činili odmetnuti „SUP SAO Krajine“ odnosno postrojbe „krajinske (Martićeve) milicije“. Namjera prosrpskih članova Predsjedništva SFRJ i JNA bila je, ako treba i uz uporabu sile spriječiti jačanje hrvatskih policijskih snaga, iako se ono provodilo u skladu sa jugoslavenskim i republičkim zakonima. Kad je 25. Siječnja 1991. na televiziji prikazana emisija Što je istina o naoružavanju HDZ-a u Hrvatskoj, činilo se da je uvođenje izvanrednoga stanja u SFRJ neizbježno. Tim više jer je pažnja svijeta tada bila usmjerena na savezničku vojnu intervenciju na Irak (pustinjska oluja), pokrenuta zbog iračke okupacije Kuvajta. Ipak tada izvanredno stanje nije uvedeno, ali je zato u Hrvatskoj, najviše u Slavoniji, u veljači i ožujku organizirana nova „serija“ mitinga Srba.³⁶

³⁵ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011.,str 46

³⁶ 1. Gardijska brigada hrvatske vojske – Tigrovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011 str 11

6.1 ORUŽANI SUKOB U PAKRACU

Zbog brojnih mitinga i divljanja srpskog stanovništva tijekom veljače i ožujka 1991. praktično su sve snage hrvatske policije bile angažirane na očuvanju javnog reda i mira, bolje rečeno – ustavnog poretka Republike Hrvatske. Hrvatski redarstvenici već su bili raspoređeni po policijskim upravama ili su pridruženi specijalnim postrojbama. Stanje je u Hrvatskoj bilo takvo, da je bilo nužno učiniti sve da se pripremi obrana, jer signali koji su dolazili iz Beograda nikako nisu bili dobri.³⁷ Skupština općine Pakrac na svojoj sjednici 22. veljače 1991. donijela je odluku o stavljanju svoje policijske postaje u nadležnost tzv. SUP-a Krajine. Odmah po donošenju odluke, promptno je izvršena nelegalna mobilizacija pričuvnog sastava pripadnika policije srpske nacionalnosti, pomoću kojih je oduzeo oružje šesnaestorici policajaca hrvatske nacionalnosti. Već na prvu dojavu o ovom događaju, MUP Hrvatske upućuje u Pakrac jedinice posebne namjene iz Lučkog i PU Bjelovara. U Pakrac su došli 1. ožujka oko 5 sati ujutro te vratili postaju u ruke MUP-a RH, oslobodili svoje zarobljene kolege i uhitili dio pobunjenika. Pobunjeni se Srbi nisu pomirili s onim što se dogodilo. Napali su policijsku postaju unakrsnom vatrom. Napeta situacija trajala je nekoliko dana, sve dok nije uspostavljen kakav-takav red i mir. Ovdje na svu sreću nije bilo poginulih već je ranjeno nekoliko hrvatskih policajaca.³⁸

6.2 KRVAVI USKRS – PLITVIČKA JEZERA

Nakon sukoba u Pakracu 2. ožujka 1991, koji je na sreću prošao bez ljudskih žrtava na sam Uskrs 31. ožujka dogodio se sukob na Plitvičkim jezerima. Naime, nacionalni park Plitvička jezera u svijetu je poznat po prirodnim ljepotama i pod zaštitom je UNESCO-a, a prije svega je važan izvor prihoda od turizma.³⁹ Upravo zbog toga su ga srpski ekstremisti htjeli pripojiti SAO Krajini. Najprije se mislilo da je to još jedna u nizu provokacija kojima je cilj bio poremetiti miran život na Plitvicama i omesti dolazak najavljenih turističkih skupina za uskršnje blagdane. Međutim nije bilo tako, Nova grupa srpskih milicajaca pomogla je svojim kolegama da ovladaju čitavim Nacionalnim parkom, zauzevši na kraju i obje upravne zgrade

³⁷ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 199

³⁸ Isto, str.205 -206

³⁹ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011.,str 55

poduzeća „Plitvice.“ Izvođenjem terorističkih akcija bila je ugrožena sigurnost stanovništva, kao i domaćih i stranih gostiju. Hrvatska je vlada morala hitno odgovoriti. Na upozorenje MUP-a ekstremisti su odgovorili još težim provokacijama, maltretirali su goste i zaposlenike te ih pljačkali. Stoga su policijske uprave Karlovca i Gospića 31. ožujka 1991. godine u ranim jutarnjim satima uputile dio svojih snaga na Plitvice sa svrhom uspostaviti javni red i mir na tom području. Specijalna postrojba hrvatske policije uspješno je intervenirala, i odmah nakon nje su stigle oklopne postrojbe JNA iz 1. i 5. vojne oblasti koje su postavile „tampon zonu“ između sukobljenih strana.⁴⁰ Odlučna akcija hrvatskih policajaca iznenadila je pobunjene Srbe i postigla potpun uspjeh. Ipak, u toj je akciji poginuo hrvatski redarstvenik Josip Jović, prva žrtva Domovinskog rata. Na koncu je uspostavljen javni red i mir na području Nacionalnog parka Plitvice.⁴¹

6.3 SUKOB U BOROVI SELU

Nakon što su probali susreti šestorice predsjednika Jugoslavenskih republika i ni jedan od susreta nije ponudio konačno rješenje kojim bi se smirile tenzije i uspostavio mir unutar novog uređenja Jugoslavije, srbijanski političari nastavili su huškati Srbe u Hrvatskoj protiv demokratski izabrane vlasti. Situacija je postajala sve napetija i gotovo da više nije bilo mjesta u Hrvatskoj sa većinskim srpskim stanovništvom gdje se nisu događali izgredi. A scenarij je bio uvijek isti. U noći od 1. na 2. svibnja dvije policijske ophodnje, naoružane samo kratkim oružjem, patrolirale su na cesti Dalj-Borovo Selo. Na prilazu Borovu Selu, kada su se zaustavile, na njih je otvorena vatra iz prvih neosvijetljenih kuća. Dvojica su policajaca lakše ranjena i oni se uspijevaju povući i javiti u policijsku postaju da se drugo vozilo ne vraća. Budući da je Borovo Selo pod ovlasti Policijske uprave Vinkovci, iz Policijske stanice Vukovar tražit će objašnjenje o tome gdje su dva hrvatska policajca. Na noge su dignute sve okolne policijske uprave u patrole. Nakon svega, sumnjajući na najgore, načelnici PU Vinkovaca i PU Osijeka Josip Džaja i Josip Reihl-Kir zajednički su zaključili da su se stekli uvjeti da se ode na mjesto događaja i rekonstruira tijekom ovoga teškog izgreda te da se otkriju počinitelji i eventualno pronađu i spase dvojica redarstvenika. Poslana je ojačana klasična policijska ekipa predvođena Stipanom Bošnjakom, koja je u Borovo Selo ušla u 12 sati. Čim je vinkovačka skupina ušla u Borovo Selo, na njih je otvorena jaka i organizirana vatra s krovova, snajperima s prigušivačima, tromblonskim minama i automatskim pješačkim

⁴⁰ Skupina autora, Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 117.

⁴¹ Davor Runtić, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004., str. 218.-226

oružjem. Policajci su organizirali obranu, jer su se našli u klopci, a već su imali mrtvih i ranjenih i zatražili pomoć. Kreću pojačanja i iz Dalja i iz Vinkovaca, odnosno iz Vukovara. Policajci osječke Policijske uprave zaustavljeni su na barikadi i ne uspijevaju ući u Borovo Selo. Vinkovačka jedinica ulazi u Borovo Selo, sada samo s jednim ciljem: pomoći svojim i izvući ih.⁴² Za to vrijeme iz smjera Dalja umiješat će se sedam oklopnih transportera jugovojske, a iz trećeg će transportera biti otvorena vatra na hrvatske policajce. Iza transportera će se kretati naoružani civili kojima jugovojska omogućuje preuzeti inicijativu, što će rezultirati novim ubijanjima, odnosno pokoljem već ranjenih policajaca. Činjenica je da je zasjeda u Borovu Selu organizirana i pripremljena i da je poginulo 12 hrvatskih policajaca, a ranjeno ih je 21. Najmanje je šest policajaca ubijeno nakon ranjavanja, odnosno, svirepo su izmasakrirani. Nakon Borova Sela ništa više neće biti kao prije, a događaj je i Hrvate, koji su mislili da će sve proći mirno, uvjerio da se neće moći ništa bez rata.⁴³

⁴² Mile Dedaković-Jastreš, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000., str. 42

⁴³ Isto, str - 42

7. USTROJ PRVIH BRIGADA

S obzirom na to da je bila u sastavu Jugoslavije i da formalno-pravno nije smjela imati vlastitu vojsku, te da je naoružanje hrvatske TO već u svibnju 1990. oduzela JNA, obrana Hrvatske tada se temeljila na postrojbama MUP-a RH. Dakako, u ubranu domovine uključili su se i brojni dragovoljci. Glavni problem bio je nedostatak oružja i streljiva, a posebice „teškog“ naoružanja. Policijske postrojbe koje su do tada bile ustrojene mogle su zaštititi hrvatske građane od napada pobunjenih Srba, ali prijetnja uporabe JNA radi očuvanja SFRJ primorala je hrvatsko vodstvo da u travnju 1991. započne s ustrojavanjem komponente oružanih snaga, nazvane Zbor narodne garde (ZNG).⁴⁴ Smatra se da su pripreme za ustrojavanje brigada ZNG-a odnosno buduće hrvatske vojske započele 12. travnja 1991. kada je na sastanku koji je vodio ministar obrane Martin Špegelj planirano stvaranje operativne jezgre ZNG-a, sa zadaćama ustrojavanja operativnog sektora, sektora logistike, obavještajne djelatnosti itd. Dana 18. travnja 1991. Sabor Republike Hrvatske donio je zakon o izmjenama i dopunama Zakona o unutarnjim poslovima čime su stvorene pravne osnove za ustrojavanje ZNG-a. U njemu se među redarstvenim službama ustrojenim u MUP-u za zaštitu Ustavom utvrđenog poretka spominje i Zbor narodne garde (članak 7.) koji djeluje na cjelokupnom teritoriju Republike Hrvatske, kao profesionalna, uniformirana, oružana formacija, vojnog ustroja za obrambeno redarstvene dužnosti. Navedeno je da jedinicama Zbora narodne garde zapovijeda Ministarstvo obrane te jedinice ZNG-a mogu se upotrijebiti za izvršenje poslova javne sigurnosti i ustavnog poretka Republike Hrvatske na traženje ministra unutarnjih poslova uz odobrenje predsjednika Republike. Kao rok za ustrojavanje prve četiri profesionalne brigade ZNG-a određen je 15. svibanj 1991. godine.⁴⁵ Ustroj pričuvnog sastava ZNG-a izrađen je na temelju brojnog stanja pričuvne policije koja je 11. travnja 1991. godine. Imala oko 39 000 policajaca, a pričuvne postrojbe planirane su kao brigade i samostalni Bataljuni (bojne).⁴⁶

Radi podizanja morala hrvatskim građanima ali i radi odvraćanja od moguće agresije, na stadionu NK Zagreb 28. svibnja 1991. održana je smotra postrojbi ZNG-a. Uz ATJ Lučko te specijalne postrojbe MUP-a RH i Specijalne postrojbe Glavnog stožera Hrvatske vojske.

⁴⁴ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011., str 61

⁴⁵ 1. Gardijska brigada hrvatske vojske – Tigrovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011 str 12

⁴⁶ Davor Marijan, *Hrvatsko ratište 1990-1995.*, u knjizi: *Stvaranje Hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb, 2006., str. 98

Brigade su imale iznimnu, a može se reći i presudnu ulogu u borbi protiv srpskih terorista, odnosno u obrani i oslobađanju Republike Hrvatske.⁴⁷

7.1. PRVA GARDIJSKA BRIGADA – TIGROVI

U Zagrebu 15. svibnja 1991. započelo je ustrojavanje prve 1. brigade ZNG-a, koji su poslije nadaleko poznati kao Tigrovi. Za prvog zapovjednika imenovan je Josip Lucić, a za njegovog zamjenika Marijan Mareković, a pomoćnik za koordinaciju s teritorijem bio je Zdravko Andabak. Za sjedište zapovjedništva određena je vojarna na zagrebačkom Tuškancu. Josip Lucić obnašao je dužnost zapovjednika do 30. prosinca 1991., sudjeluje u formiranju druge, treće i četvrte profesionalne brigade ZNG-a. Od prosinca 1991. na dužnosti je zamjenika načelnika glavnog stožera Hrvatske vojske za Kopnenu vojsku. Nasljeđuje ga Mareković koji je na mjestu zapovjednika prve brigade od 30. prosinca 1991. do 21. srpnja 1994. godine. Kada je u pitanju ustrojstvo i broj pripadnika Zbora narodne garde, s ciljem jedinstvenog organiziranja Zapovjedništava narodne garde i jedinica narodne garde, ministar obrane 20. srpnja 1991. Propisuje privremenu formaciju „BRIGADE NARODNE GARDE“ broj 100.100 koja stupa na snagu 20. srpnja 1991. Pješачke su bojne po formaciji brojile 427 pripadnika, a osim njih, predviđeno je bilo ustrojavanje pristožernih postrojbi Brigade: inženjerski vod, protuzračni vod te vod ABKO. Sveukupno je prema privremenoj formaciji pripadajuće brojno stanje iznosilo 1565 pripadnika. Od toga 121 časnik, 154 dočasnik, 13 desetara, 1272 vojnika te pet građanskih osoba. Prema izvješću o popuni od 11. srpnja 1991., prva gardijska brigada imala je popunjenost oko 72% od pisane formacije (1565). Kao razlog nepopunjenosti istaknut je nedostatak smještajnog prostora. Postojeći sastav je opremljen i naoružan po formaciji. Do kraja lipnja ustrojene su četiri pješачke bojne i to: 1. bojna sa sjedištem u Tuškancu, 2. bojna sa sjedištem u Rakitiju, 3. bojna sa sjedištem u Pionirskom gradu te 4. bojna sa sjedištem u Kumrovcu.⁴⁸

⁴⁷ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011.,str. 61

⁴⁸ 1. Gardijska brigada hrvatske vojske – Tigrovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011 str 33-34

7.1.1. PRVA BOJNA TUŠKANAC

Sredinom svibnja 1991. Započelo je ustrojavanje 1. bojne 2. br ZNG-a sa sjedištem u Tuškancu, poznatije pod nazivom Kobre. Jezgru postrojbe činili su pripadnici jedinice za posebne zadatke koji su prethodno završili Policijsku izobrazbu na policijskoj akademiji na Svetošimunskoj cesti (prvi hrvatski redarstvenik). Za prvog zapovjednika izabran je Ivan Grbavac – Kobra, za zamjenika Branko Glavaš, a prvi zapovjednici satnija bili su Jožek Štignjedec, Ivan Rašić i Stipe Botica. Bojna je nakon ustrojavanja imala 273 pripadnika raspoređena u tri satnije. Za potrebe neposrednog, borbenog i materijalnog osiguranja Zapovjedništva ZNG-a Martin Špegelj donosi 9. srpnja 1991. Zapovijed kojom nalaže formiranje postrojbe jačine jedne satnije iz postojećeg sastava 1. bojne. Ta će postrojba poslije biti nazvana Zaštitnom satnijom Zapovjedništva ZNG-a. Za njezina zapovjednika imenovan je Stipe Botica. Prva bojna – Kobre djeluju najprije na području Iloka gdje sa pripadnicima MUP-a organiziraju obranu te nadziru granični prijelaz sa Srbijom. Dio pripadnika prve bojne zatim djeluju na Petrinjskom bojištu. Dio pripadnika Kobri angažiran je za zaštitu predsjednika Republike, Sabora, Vlade, zgrade HTV-a i drugih objekata. Prva bojna kasnije se ustrojava pod nazivom Zaštitna bojna Zapovjedništva Zbora narodne garde. A iz nje će se poslije razviti prva postrojba Vojne policije u Republici Hrvatskoj – 66. Bojna vojne policije.⁴⁹

7.1.2. DRUGA BOJNA – RAKITJE

Ustrojavanje druge bojne brigade Zbora narodne garde započelo je također sredinom svibnja 1991. godine u povijesnoj bazi Rakitje pozivnim znakom Kos. Većina pripadnika ugovorno je prešla iz jedinice za posebne zadatke Rakitje. Prvim zapovjednikom imenovan je Jozo Milićević, a za njegovog zamjenika izabran je Krešo Tuškan. Prvi su zapovjednici satnija bili Marjan Lozančić, Božo Kožul i Damir Podvinski. Prvotno je ustrojeno zapovjedništvo i tri pješačke satnije te su oformljene i niže formacijske cjeline po strukama: logistika, sanitet, veza. Bojna je tijekom lipnja 1991. brojila 450 pripadnika naoružanih uglavnom pješačkim naoružanje, s manjim brojem ručnih bacača i opremljenih s nekoliko namjenskih vozila. Glavnu snagu druge bojne činili su pripadnici jedinice za posebne zadatke Rakitje. Oni su

⁴⁹ 1. Gardijska brigada hrvatske vojske – Tigrovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011 str 52 - 53

uspješno odrađivali vojno – redarstvene akcije (Dvor na Uni, Glina, Pakrac, Plitvice). Do prvih borbenih akcija bili su angažirani za različita osiguranja objekata od posebnog značaja za RH. Na prvu borbenu akciju idu na područje Iloka i Vukovara 15. lipnja 1991. Zadaća je bila sprečavanje ulaska srpskih paravojnih postrojbi na područje Republike Hrvatske. Tigrovi iz Rakitja početkom kolovoza 1991. Odlaze na područje Vukovara i Borova naselja i ondje ostaju do kraja. Osim sudjelovanja u borbama na istočnoslavonskom i Banovinskom bojištu pripadnici postrojbe od 26. kolovoza 1991. Upućuju se na novo krizno žarište – Novogradiško bojište sa zadaćom zaustavljanja agresije na Republiku Hrvatsku iz pravca Banje Luke. Pripadnici druge bojne zajedno sa 3. bojnom i Antiterorističkom grupom koju je predvodio Ante Gotovina, nositelji su obrane zapadne Slavonije.⁵⁰

7.1.3 TREĆA BOJNA – PIONIRSKI GRAD

Ustrojavanje je započelo sredinom svibnja 1991. godine. Ustrojena je po načelu kao i prethodne dvije brigade i to u bazi Dubrava – Pionirski grad. Za zapovjednika je postavljen Ivica Klen, a za njegovog zamjenika Damir Šimunić. Većinu boraca činili su pripadnici SJP – a, koji su prethodno završili izobrazbu u Valbandonu, Pula. Bojna je brojila 326 pripadnika. Zapovjednu strukturu su uglavnom činili pripadnici Jedinice za posebne zadatke Rakitje, izmješteni početkom lipnja iz Rakitja u Pionirski grad. Pripadnici ove bojne bili su uglavnom opremljeni pješačkim naoružanjem, korišteno je nekoliko namjenskih vozila MUP-a i manji broj civilnih vozila. Treća bojna djeluje početkom lipnja na Ljubovu (Lika) gdje ostaju do 20 lipnja. Jedna grupa bojne djeluje u Iloku gdje sa ostalim bojnama nadzire granicu prema Srbiji. Pripadnici bojne djeluju u Čakovcima, Đeletovcima, Petrinji, Hrvatskoj Kostajnici. Postrojba 21. Listopada, zajedno sa ostalim pripadnicima brigade sudjeluje i u pomorskom desantu na Konavle gdje se nakon izvrsne operacije zadržavaju do odlaska u Zagreb.⁵¹

⁵⁰ 1. Gardijska brigada hrvatske vojske – Tigrovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011 str 55-56

⁵¹ Isto, str. 59 - 60

7.1.4. ČETVRTA BOJNA KUMROVEC/PETRUŠEVEC

Ustrojavanje četvrte bojne (Gavrani) počelo je 7. lipnja 1991. godine. Sjedište postrojbe bilo je u Kumrovcu gdje su prethodno smještane specijalne postrojbe MUP-a. Za zapovjednika 4. bojne imenovan je Drago Horvat. Bojna je prvotno oformljena sa tri pješačke satnije a njihovi zapovjednici bili su Damir Žižić – 1. satnija, Rajko Perić – 2. satnija i dražen Petrošić – 3. satnija. Četvrta bojna nakon što je oformljena imala je 300 pripadnika. Pripadnici bojne bili su opremljeni lakim pješačkim naoružanjem te slabo opremljeni namjenskim vozilima. Prije borbenih zadaća izvršavali su zadaće osiguranja važnih objekata: Sabora Republike Hrvatske, pošte u Draškovićevoj ulici u Zagrebu itd. Prva borbeno zadaća bila je područje Vukovara u vremenu od 24. Lipnja do 13 kolovoza 1991. godine. Zadaća ovih borbenih grupa bila je držanje položaja na području Šarengrada, Bapske, Sotina i Borova sela.

Osim navedene četiri pješačke bojne do 1991 ustrojene su sljedeće: 5. bojna Vinica, 6. bojna Tomislavac, bojna Vrapče, oklopna bojna, topništvo, obavještajno – izvidničko djelovanje, izvidnički vod/satnija, inženjerski vod/satnija, protuzračna obrana (PZO), vod/satnija veze, izvidnički vod ABKO, vojna policija.⁵²

⁵² 1. Gardijska brigada hrvatske vojske – Tigrovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011 str 62

7.2. DRUGA GARDIJSKA BRIGADA - GROMOVI

Druga gardijska brigada Gromovi također je ustrojena 15. svibnja 1991. godine. Lokacija ustrojavanja brigade bila je u radničkom naselju Trstenik kod Ivanje Reke u istočnom dijelu grada Zagreba. Važno je naglasiti da je pristup u aktivnu brigadu bio dragovoljan za svakog pojedinca koji je potpisao djelatni ugovor. Brigada je formirana na temelju svoje mirnodopske i ratne formacije. U prvom ustroju bila je vrlo skromna popunjenost postrojbe u ljudstvu, bilo je svega 1696 pripadnika. Brigada u svojoj formaciji nije imala topništvo, oklop, protuoklop, a ostale rodovske postrojbe bile simbolične jačine i ograničenih borbenih mogućnosti. Ovakva se formacija morala vrlo brzo nadograđivati u nekoliko navrata. Zapovjedništvo brigade formirano je 15. svibnja 1991. godine. Odmah u početku rada brigade postojao je problem u vezi rada zapovjedništva jer nije bilo kvalitetno popunjeno i nije se moglo u potpunosti upravljati postrojbama na terenu i bazama. Tijekom rata, Zapovjedništvo Brigade se iz Trstenika selilo u vojarnu u Dugo Selo, potom u Prvu ulicu u Sisak, da bi se preuređenjem prostora preselilo u lječilište Jodno u Sisak. Nakon oslobođenja Petrinje, pred kraj Domovinskog rata, preselilo se u Petrinju. Prilikom svih oblika premještanja zapovjedništva ili formiranjem izdvojenih zapovjednih mjesta Brigade (IZM), svakako su značajnu ulogu odigrali Dom zapovjedništva Brigade, Logistička satnija i Satnija veze. Domicilno bojište Brigade od samog je nastanka bilo područje Banovine i dio Korduna. Tijekom cijelog Domovinskog rata, pripadnici 2. gardijske brigade Gromova aktivno su se držali crte bojišta. Štiteći prostor Banovine, težišna je zadaća brigade je bila spriječiti neprijateljske snage u zauzimanju grada Siska, a samim time i ugrožavanje grada Zagreba. Brigada je tijekom ratnih godina, po odluci nadređenih, upućivala organizirane snage i na druga bojišta u svrhu izvršavanja napadnih borbenih djelovanja ili poduzimanja aktivne obrane. Brigada je dala respektabilne snage na Južno, Zadarsko, Posavsko, Ličko, Livanjsko, Mostarsko i Zapadnoslavonsko bojište za pripremu i provedbu različitih borbenih djelovanja. Za prvog zapovjednika brigade imenovan je Božo Budimir i to 1. svibnja 1991. Svoju dužnost zapovjednika obnašao je do 20. rujna 1991. Kada ga je naslijedio Vinko Ukota.

Zadaća ove brigade bila je osigurati formiranje i operativni razvoj deset brigada HV-a i više rodovskih postrojbi s područja Zagreba i zagrebačkog prstena. Sve borbene aktivnosti i djelovanje Brigade na Banovini i Kordunu bile su usmjerene na tu zadaću. Brigada je u potpunosti, u vrlo složenim i teškim uvjetima izvršila sve postavljene zadaće. Brigada je tijekom 1991. godine borbeno djelovala u obrani Sunje, Blinjskog Kuta, Komareva, Siska, Petrinje, Gline, Topuskog, Viduševca te na Karlovačko – dugoreškom bojištu. Tijekom 1991.

Ustrojene su tri bojne 2. gardijske brigade Gromova a to su: 1. Pješačka bojna Crne mambe, 2. pješačka bojna – Banijska oluja i 3 pješačka bojna – Banska legija.⁵³

7.2.1. PRVA PJEŠAČKA BOJNA – CRNE MAMBE

Ustrojavanjem druge gardijske brigade ustrojena je i prva pješačka bojna – Crne mambe. Oko dvjesto specijalaca formiralo je zapovjedništvo Brigade i 1. pješačku bojnu u čiji sastav ulaze četiri satnije. Zapovjednik crnih mambi bio je Mato Obradović, a za njegovog zamjenika postavljen je Marijan Sokolić. Zapovjednici satnija bili su Miodrag Demo (1.satnija), Miho Caput (2.satnija), Ivan Šaškor (3.satnija) i Ivan Mandić (4.satnija). prvotni sastav bojne bio je popunjen pripadnicima specijalne policije koji su već imali borbenog iskustva s terena u Erdutu, Borovu Selu, Pakracu i na Plitvičkim jezerima. Po ustrojavanju bojna je dobila prve zadatke koji su se odnosili na osiguranje vitalnih objekata Republike Hrvatske u gradu Zagrebu. Prvu borbenu zadaća crnih mambi bila je osiguranje komunikacije i prijevoja Ljubovo u Lici i sprečavanje i izlaska i djelovanja tenkova JNA iz tadašnje Vojarne „Maršal Tito“ kod Mosta mladosti u Zagrebu. Već prvih dana djelovanja bojna je imala smrtno stradale, dok je zapovjednik bojne Mato Obradović bio ranjen. Slabo naoružani i uz velike žrtve pripadnici crnih mambi od lipnja do listopada 1991. Branili su područja na Banovini i Pokuplju oko Gline, Viduševca, Pokupskog i Topuskog.⁵⁴

7.2.2. DRUGA PJEŠAČKA BOJNA – BANIJSKA OLUJA

Druga bojna 2. gardijske brigade osnovana je 3. lipnja 1991. Godine u Sisku na prostoru Omladinskog naselja za radne akcije u Galdovu iz dijela Jedinice za posebne namjene PU Sisak i dragovoljaca. Zapovjednik druge bojne bio je Drago Matanović, a njegov zamjenik Tomislav Skender. Druga pješačka bojna, naoružana pješačkim naoružanjem i protuoklopnim sredstvima, nedovoljnim količinama vojnih prikrivnih odora i streljiva, u šesnaest dana vojne obuke, formirala se u postrojbu sposobnu za izvođenje borbenih djelovanja u području Banovine. Mladići od dvadeset godina, naoružani pješačkim naoružanjem, srcem i domoljubljem, hrabro i odlučno, kako i dolikuje gardistima, krenuli su u obranu Republike

⁵³ 2. Gardijska brigada hrvatske vojske – Gromovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb.,2011. Str. 34-39

⁵⁴ Isto, str. 46-50

Hrvatske. Ratni put druge pješačke bojne započinje 26. lipnja 1991. Kada dio bojne odlazi u Glinu, a dio u Kozibrod sa zadaćom deblokade policijskih postaja MUP-a. U kolovozu i rujnu 1991. Postrojbe druge pješačke bojne bili su nositelji obrane u Komarevu, Poli, Blinjskom Kutu, Petrinji, Brestu i Sunji.⁵⁵

7.2.3. TREĆA PJEŠAČKA BOJNA – BANSKA LEGIJA

Dana 21. Lipnja 1991. Formira se treća pješačka bojna tadašnje 2. Brigade Zbora narodne garde Republike Hrvatske. Treća bojna formirana je u Dugoj Resi, koja nije slučajno izabrana. Taj je kraj u hrvatskoj povijesti stoljećima odolijevao napadima raznih osvajača te očuvao opstojnost i njegovao domovinske vrijednosti. Prvi sastav treće bojne činili su dragovoljci iz Karlovačke županije, Policijske uprave Karlovac, kao i specijalna policija iz Lučkog i Rakitja. Za prvog zapovjednika izabran je Branko Škrtić, a za njegovog zamjenika Ivan Štrajnger. Bojna je već osam dana nakon formiranja upućena u borbena djelovanja na Banovinsko bojište u području Topuskog. Bojna je sudjelovala u blokadama vojarni i zauzimanju skladišta i objekata JNA na području Karlovca i Karlovačke županije. Sudjelovali su zajedno sa ostalim postrojbama u zaustavljanju tenkova iz Karlovačke vojarne JNA u Logorištu. U ključnim danima napada na grad Karlovac, postrojba je dala veliki doprinos u obrani grada na mostu kod Turnja. Zbog neprestanih i dugotrajnih borbenih djelovanja na mnogim bojištima 1991. i 1992. godine te znatnog broja poginulih i ranjenih, ova je postrojba znatno iscrpljena tako da je njezina popunjenost bila na rubu izdržljivosti. Bojna je imala veliki broj poginulih, njih 42 pripadnika, dvoje nestalih i 238 ranjenih i ozlijeđenih.⁵⁶

⁵⁵ 1. 2. Gardijska brigada hrvatske vojske – Gromovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb.,2011 str. 52-53

⁵⁶ Isto, str. 59-61

7.3 TREĆA GARDIJSKA BRIGADA – KUNE

Temeljnomo zapovijedi vrhovnog zapovjednika Oružanih snaga Hrvatske vojske, dr. Franje Tuđmana osnovana je 29. travnja 1991. treća gardijska brigada – Kune. Zapovjedništvo brigade oformljeno je i nalazilo se u Vinkovcima. Popuna zapovjedništva vršila se postupno tijekom svibnja, a osobito je intenzivirana u lipnju i srpnju kada je popunjena većina ustrojbenih mjesta. Za prvog zapovjednika Brigade postavljen je Eduard Bakarec koji dužnost obnaša od 29. travnja 1991. do 10. lipnja 1991. godine. U ovom razdoblju su tek stvarane pretpostavke za materijaliziranje zapovijedi o ustroju gardijske brigade. Od 10. lipnja za zapovjednika je postavljen tadašnji bojnik Ivan Petrinović. Do 31. srpnja 1991. trećoj gardijskoj brigadi pristupio je 891 gardist. Temelj za ustroj pješačkih bojni bio je u dijelu policijskih postrojbi MUP-a Republike Hrvatske koje su već bile formirane na tom području. U Osijeku je formirana 1. pješačka bojna, u Vinkovcima 2. pješačka bojna, u Slavonskom Brodu 3. pješačka bojna, i 4. pješačka bojna u Vukovaru. Uz popunu i opremanje, postrojbe brigade djeluju na svim slavonskim bojištima u gašenjima oružane pobune protiv ustavnog poretka RH. Do polovine 1991. Godine postrojbe 1. pješačke bojne aktivno su sudjelovale u akcijama u Borovu Selu, Bijelom Brdu, Mirkovcima, Tenji, Sarvašu, Dalju, Erdutu, i Aljmašu te Lastovu. Treća bojna djeluje u Šodolovcima, Karadićevu i Koprivni te na Novogradiškom bojištu u obrani na području Donjih Bogićevaca, Okučana i Gornjih Bogićevaca. Na području Vinkovaca snage 2. bojne nosile su se s teretom agresije usmjerene prema Nuštru, Ceriću, Marincima, Bogdanovcima, Đeletovcima i Jarmini. Velik je i doprinos 4. Bojne u herojskoj obrani grada Vukovara. Uz navedene operacije zaustavljanja neprijateljske agresije, postrojbe 3. Gardijske brigade sudjeluju u zauzimanju vojnih objekata JNA na svojim područjima djelovanja te presreću njihove vojne konvoje i kompozicije kojima su pokušali evakuirati svoju opremu iz Slovenije u Bosnu i Hercegovinu.

Zarobljena oprema i naoružanje znatno su pridonijeli opremanju pješačkih postrojbi Kuna, ali i omogućili osnivanje drugih postrojbi Brigade. Tako je već 15. srpnja 1991. Godine formirana topničko –minobacačka bitnica koja je 19. srpnja iste godine izvela napad na vojne ciljeve u okupiranom Bijelom Brdu. Ovaj se napad smatra prvim djelovanjem topništva ZNG-a u Domovinskom ratu. Zarobljenom se opremom znatno popunio i opremio i mješoviti topnički divizion koji je formiran 19. rujna 1991. Godine. Oklopljenim borbenim sredstvima, tenkovima T -55 i oklopnim transporterima OT M – 60, zarobljenim u vojarnama JNA na području djelovanja Brigade i kasnije u varaždinskoj vojarni, 1. Listopada 1991. Godine formirao se i opremio Oklopni bataljun Kuna, prvobitno s djelatnicima iz varaždinske regije.

Popunom i obukom taj sastav ubrzo je činilo osoblje iz Slavonije. Istoga dana formirane su Inženjerska satnija i Satnija veze, a do kraja godine, točnije 14. i 15. Prosinca, formirani su i Izvidnički vod i Logistička satnija. Sukladno ustroju, 1. Veljače 1992. godine formiran je Vod atomsko-biološko-kemijske obrane (ABKO) dok je Protuoklopni raketni divizion (PORD) osnovan 1. kolovoza 1992. godine. Time je dovršeno ustrojavanje 3. gardijske brigade. U godinama koje su slijedile Kune su postale spremna, uvježbana i visoko profesionalna gardijska brigada, bili su prisutni na gotovo svim hrvatskim bojištima.⁵⁷

7.4. ČETVRTA GARDIJSKA BRIGADA PAUCI

U pripremama za ustrojavanje Zbora narodne garde 28. travnja 1991. začela se i 4. brigada ZNG, danas 4. gardijska brigada Hrvatske vojske. Odmah nakon osnutka redarstvenicima iz Središta za izobrazbu postrojbi za posebne namjene MUP-a u Lučkom, Rakitju i Kumrovcu, priključuju se dragovoljci, uglavnom s područja južne Hrvatske i zapadne Hercegovine. U kampovima Resnik, Trilj i Imotski započinje obuka i ustrojavanje glavnine ljudstva, ali i kontinuirani prijem novaka. Odmah je bilo jasno da ljudstvo neće biti problem već temeljna briga postaje kako mu osigurati barem najosnovnije pješačko oružje. O tenkovima, topništvu i drugom oružju veće vatrene moći, tada se nije moglo ni sanjati, ipak, na razne načine prikupljeno je ono najosnovnije, čime se moglo suprotstaviti neprijatelju. Već 31. 07. 1991. godine brigada pod zapovijedanjem današnjeg generala bojnika Ive JELIĆA dobiva prvu borbenu zadaću te jedan njen dio kreće u Kruševo. Tako 01. 08. slijedi prvi oružani sukob. Tu u Kruševu, zadan je prvi udarac neprijatelju, o čemu svjedoči i Radio Knin priznavanjem velikih gubitaka. Nakon mjesec i pol dana uspješne obrane, zbog nepovoljnog taktičkog položaja padom mjesta Jasenice, brigada se morala izvući iz Kruševa. Dok je glavnina snaga bila u Kruševu, dio brigade je branio Vrliku. Dana 15. 09. 1991. godine Zrakoplovni vod 4. gardijske brigade sudjeluje u uspješnoj akciji osvajanja vojarni kod Ploča «Zelena tabla – Male Bare», kada je zarobljeno cjelokupno naoružanje Teritorijalne obrane Ploče, Vrgorac i Makarske te dosta protuoklopnih sredstava i ponešto topničkog oružja. Dok dvije bojne djeluju na drniškoj i sinjskoj bojišnici dio brigade angažiran je u bojnim djelovanjima na prostoru Zadra i Šibenika. U takvim prilikama se stvaraju i prve topničke snage brigade, sastavljene od tek nekoliko lakših oruđa potpore, uglavnom minobacača 82 i 120 mm. Zbog neposredne ugroženosti Dubrovnika tri samostalna voda 4. gardijske brigade sredinom

⁵⁷ 3. Gardijska brigada hrvatske vojske – KUNE, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb., 2011 str 52-70

listopada ulaze u grad pod okruženjem i stavljaju se u njegovu obranu na Srđu i Mokošici, gdje ostaju sve do sklapanja primirja. Uz ova tri voda za obranu juga brigada angažira i svoju 4., a zatim i 3. bojnu u prosincu 1991. godine i to na području Imotica – Topolo. U isto vrijeme se i samostalna satnija pod zapovijedanjem pokojnog Andrije Matijaša angažira u obrani Stona. Zapovjedništvo brigade se od siječnja 1992. smješta u Ploče, dok se jedna bojna nalazi na bistrini, jedna u Metkoviću, a jedna bojna je držala pozicije od Posedarja prema Pagu. Četvrta brigada je jedna od onih postrojbi čiji pripadnici nisu imali vremena za obučavanje, pa je isto vršeno u hodu tijekom izvršenja zadaća koje su postavljane pred njih. Sve borbene zadaće brigada je izvršavala pod geslom "In hoc signo vinces" (U tom znaku pobjeđuješ). Četvrta brigada tijekom Domovinskog rata nije znala za poraz niti za izgubljeni položaj pa je stoga tadašnji Ministar Obrane Gojko Šušak rekao: *"Hrvatska vojska u svom sastavu ima 7 Gardijskih Brigada, sve dobro obučene i naoružane, ali samo je jedna koja je udarna, a to je Četvrta gardijska brigada"*.⁵⁸

⁵⁸ 4. Gardijska brigada hrvatske vojske – KUNE, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb.,2011 str 32-56

8. BITKA ZA VUKOVAR – DJELOVANJE BRIGADA

Od strašnog pokolja u Borovu Selu Vukovar je praktično bio u ratu. Obrana grada bila je organizirana po mjesnim zajednicama, a jedina mobilna postrojba bio je četvrti bataljun Treće brigade, jedinica koju je činilo 265 ljudi koje su vodili zapovjednici Stipan Radaš, Ivica Arbanas i Pero Perić. Prema popisu stanovništva iz 1991., općina Vukovar imala je 84.189 stanovnika: 36.910 Hrvata (43,8%), 31.445 Srba (37,4%), 1.375 Mađara (1,6%), 6.124 (7,3%) onih koji su se izjasnili kao Jugoslaveni i 8.335 (9,9%) ostalih ili neopredijeljenih. Grad Vukovar imao je 1991. ukupno 44.369 stanovnika: 21.065 Hrvata (47,2%), 14.425 Srba (32,3%), 919 Rusina (2,1%), 694 Mađara (1,5%), 147 Slovaka (0,3%), 94 Nijemca, 4.355 onih koji su se izjasnili kao Jugoslaveni (9,8%) te 2.490 (6,6%) ostalih ili neopredijeljenih. Generalštab JNA donio je odluku da Vukovar po „oslobođenju“ preda pobunjenim Srbima jer će upravo taj grad postati glavni grad Krajine.⁵⁹ U bici za Vukovar na jugoslavensko-srpskoj strani sudjelovale su sljedeće vrste vojnih postrojbi: regularne i paravojne. Regularne vojne postrojbe bile su Oružane snage SFRJ, koje su sačinjavale Jugoslavenska narodna armija i Teritorijalna obrana Republike Srbije i Autonomne pokrajine Vojvodine. Paravojne postrojbe bile su sve ostale postrojbe koje su sudjelovale u bici na strani agresora: tzv. Teritorijalna obrana SAO istočne Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema te mnogobrojne dragovoljačke postrojbe, većinom stranačke, koje su na područje bitke dolazile iz Srbije. JNA je počela bitku s oko 20.000 vojnika, 400-500 tenkova, 300-400 oklopnih transporterata, oko 250 lakih, 100-120 teških topova, 30-ak VBR-a i 300-tinjak minobacača. Ako se njima pribroje i one paravojne postrojbe koje su u vrijeme prvih dana Bitke za Vukovar, a to je razdoblje od 25.8. do 1.9.1991. godine, već bile prisutne tamo ukupne jugo-srpske snage koje su počele s agresijom na Vukovar krajem kolovoza 1991. godine brojat će oko 25.000 vojnika. Nakon velikog početnog neuspjeha, kada JNA nije uspjela zauzeti Vukovar za 2 dana, kako je bilo planirano, a njezini gubici se pokazali puno veći od očekivanja, njezina vrhuška na vukovarsko ratište upućuje nove postrojbe. Zadnjih dana rujna u bitku je konačno ušla i glavnina elitne 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije. Ova najelitnija „paradna“ postrojba JNA sastojala se od 3 motomehanizirane brigade (303 tenka), 2 artiljerijska puka, 1 puk protuoklopne artiljerije, 1 mješoviti puk PZO i 1 inženjerijski puk, s ukupno 18.000 – 20.000 vojnika. Kada se tim snagama pribroje i one koje se na području Vukovara nalaze od

⁵⁹ Ante Nazor, Grad je bio meta, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, Zagreb, 2008., str. 39.

kraja kolovoza, lako je izračunati da u drugoj fazi Bitke za Vukovar, tj. od druge polovice rujna 1991. godine od strane JNA u agresiji na grad sveukupno sudjeluje već oko 35.000 vojnika, oko 700 tenkova, oko 600 oklopnih transportera, oko 500 lakih i oko 300 teških topova, 80-ak VBR-a i 700-tinjak minobacača⁶⁰

Kada je u pitanju hrvatska strana, u bitci za Vukovar na strani hrvatskih branitelja sudjelovale su postrojbe Zbora narodne garde (ZNG), čiji jedan dio je tijekom bitke službeno postao Hrvatska vojska (HV), Ministarstva unutarnjih poslova (MUP) i naoružane dragovoljačke postrojbe Narodne zaštite kao dio jedinstvenih Oružanih snaga Republike Hrvatske.⁶¹

Od postrojbi ZNG u bici za Vukovar sudjelovale su: 1. „A“ brigada ZNG-a, 3. „A“ brigada ZNG-a, 109. brigada ZNG-a (HV), 122. brigada ZNG-a (HV), 131. brigada ZNG-a (HV) i 204. (124.) brigada ZNG-a (HV). Od pričuvnih brigada ZNG-a (HV) na prvom mjestu valja spomenuti herojsku 204. (124.) brigadu sastavljenu od branitelja Vukovara, Borova Naselja i Bogdanovaca.⁶² Pri Policijskoj upravi Vukovar ustrojena je jedna četa od 150 ljudi. 8 do ustroja pričuvne 124. (odnosno 204.) brigade Hrvatske vojske obrana grada Vukovara funkcionirala je na principu spontano organiziranog naoružanog naroda. Do 15. Kolovoza 1991. zapovjednik obrane Vukovara bio je Tomislav Merčep, do 30. kolovoza Josip Gažo, od 31. kolovoza dopukovnik Mile Dedaković, a od 11. listopada kapetan Branko Borković. Vojno-teritorijalni ustroj na operativnoj razini potaknut je u srpnju ustrojem regionalnih zapovjedništava. Zapovjedništvo ZNG RH za istočnu Slavoniju od sredine srpnja je promijenilo nekoliko imena, da bi krajem rujna postalo Zapovjedništvo Hrvatske vojske Operativne zone Osijek ili Zapovjedništvo 1. operativne zone. S tom promjenom i preimenovanjem pričuvnog sastava Zbora narodne garde u Hrvatsku vojsku, potaknut je ustroj novog vala pričuvnih brigada. I Vukovar je određen za ustroj nove postrojbe. Zapovjedništvo Operativne zone Osijek je 25. rujna zapovjedilo ustroj 204. brigade HV u Vukovaru. Zapovijed je osim u Vukovar, poslana i u Zagreb na odobrenje Glavnom stožeru HV, koji ju je s promijenjenom numeracijom postrojbi poslao na odobrenje Ministarstvu obrane. Zapovijed je dan kasnije, 26. rujna 1991. I službeno potpisana od ministra obrane.10 Od tada počinje „dvostruki“ život Vukovarske brigade, 204. za grad i njene branitelje i 124. za okruženje i službene instance Hrvatske vojske.⁶³

⁶⁰ Tomislav Stockinger, Vukovar-grad koji je obranio Hrvatsku, Mato Lovrak, Zagreb, 2004., str. 60- 64

⁶¹ Isto, 68. str.

⁶² Isto, 71. Str.

⁶³ Davor Marijan, Bitka za vukovar 1991, Scrinia Slavonica, Vol. 2 No. 1, Zagreb, 2002. Str. 370

8.1. 204 GARDIJSKA BRIGADA

Legendarna 204. (124.) brigada sastojala se od 1.800 branitelja koji su se do njezinog osnutka predstavljali i djelovali kao „Obrana Vukovara“, a dolazili su iz sljedećih postrojbi: pripadnici naoružanih odreda Narodne zaštite mjesnih zajednica grada Vukovara, dakle branitelji iz samog Vukovara (oko 1.100 pripadnika), aktivni sastav ZNG-a: 4. bojna 3. „A“ brigade i stotinjak pripadnika 1. „A“ brigade (sveukupno oko 400 pripadnika), pripadnici aktivnog i rezervnog sastava MUP-a iz Vukovara, Slavonskog Broda i Varaždina (oko 300 pripadnika). Za zapovjednika 204. (124.) brigade postavljen je Mile Dedaković-Jastreb. Od 11. listopada, nakon što se Dedaković probojem uspio izvući iz grada kako bi organizirao učinkovitu obranu Vukovara sa svim raspoloživim snagama na vukovarsko-vinkovačkoj bojišnici, zapovjedništvo je preuzeo Branko Borković-Mladi Jastreb, koji je na tom mjestu ostao do samog kraja.⁶⁴

9. STANJE U KOLOVOZU I RUJNU

Hrvatska je napadnuta iz Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine te s vlastitog područja koje je bilo naseljeno pobunjenim srpskim stanovništvom. Teške se borbe vode na bojištima u Slavoniji, Dalmaciji i Lici, te na Banovini i Kordunu. Prvom udaru srpskog agresora otpor su pružile policijske snage i Zbor narodne garde te slabo naoružane dobrovoljačke postrojbe. Sredinom rujna 1991. **osnovan je Glavni stožer Hrvatske vojske** na čelu s generalom Antunom Tus i donesen je Zakon o obrani te su stvoreni uvjeti za kvalitetnu obranu, odnosno za vođenje rata te sveukupan razvoj Oružanih snaga Republike Hrvatske. Preduvjet za bilo je blokiranje i osvajanje dijela vojarni i skladišta vojne opreme JNA u Hrvatskoj. Time su Hrvatske snage osigurale barem dio oružja nužnog za obranu. Znatnu pomoć za naoružavanje i obranu Hrvatske dalo je i hrvatsko iseljništvo. Hrvatska je oružje i tajno uvozila iz drugih zemalja.⁶⁵

⁶⁴ Tomislav Stockinger, Vukovar-grad koji je obranio Hrvatsku, Mato Lovrak, Zagreb, 2004., str 72

⁶⁵ Ante Nazor, Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih, Zagreb, 2011.,str 88

9.1 ZAUZIMANJE VOJARNI

Kao što je već ustanovljeno, Hrvatska je imala raspoloživog ljudstva, ali nije imala naoružanja. Zauzimanje vojarni ključan je faktor naoružanja hrvatske vojske. U Varaždinu je bio smješten 32. Mehanizirani korpus kopnene vojske Jugoslavenske narodne armije (JNA). Sastav 32. korpusa činile su oklopno – mehanizirane, motorizirane, artiljerijsko-topničke, protuoklopno – artiljerijske, inženjerijske i druge postrojbe. Zauzimanje ove vojarne bio bitan faktor. Nakon zauzimanja vojarne HV došla je u posjed sljedećeg naoružanja:

- 74 borbena tenka T-55 (sovjetski)
- desetak tenkova druge namjene (laki amfibijski tenkovi PT-76, tenkovi nosači mostava, tenkovi za izvlačenje.
- 48 oklopnih transportera za pješništvo OT BVP M-80
- 18 borbenih oklopnih vozila s protuzračnim topovima
- 6 topova *Gvozdika* 122 mm (sovjetski)
- 6 višecijevnih bacača raketa tipa *Plamen*
- 4 VBR-a tipa *Oganj*,
- 18 top-haubica 155 mm i 12 152 mm s potrebnim prijevoznim sredstvima
- oko 180 topova kalibra manjeg od 100 mm,
- više bitnica minobacača od 60, 82 i 120 mm,
- oko 25.000 cijevi pješačkog naoružanja,
- oko 250 raznovrsnih vozila i inženjerijskih strojeva,
- stotine tisuća tona streljiva i eksploziva,
- veće količine sredstava veza i ostalog ratnog materijala.

Istovremeno, hrvatskim snagama predalo se oko 1000 časnika, dočasnika i vojnika iz Zapovjedništva 32. korpusa i garnizonskih vojarni.⁶⁶

⁶⁶ Ivica Hrastović, Zauzimanje vojarni JNA u Varaždinu i predaja 32. Varaždinskog korpusa JNA, Polemos, 2006. Str. 131.

10. ZAKLJUČAK

Krajem rujna i početkom listopada 1991. srpska agresija ušla je u najžešću fazu. Ignorirali su sve pokušaje Vlade RH i međunarodne zajednice da se kriza riješi mirnim putem. JNA i srpske paravojne snage krenule su u opći napad na svim bojištima u Republici Hrvatskoj. O tome koliko su jako napadali govori procjena stranih vojnih analitičara koja govori da hrvatski branitelji neće izdržati „više od dva tjedna“. Posebice zato što je krajem rujna 1991. Vijeće sigurnosti UN-a svim državama zabranilo izvoz oružja i vojne opreme u Jugoslaviju, a time i Hrvatsku te Bosnu i Hercegovinu. Ova odluka UN-a zapravo je omogućila srpskom agresoru lakše osvajanje teritorija u Hrvatskoj. U najžešćem razdoblju agresije na Hrvatsku, 7. Listopada 1991., zrakoplovi JNA raketirali su Banske dvore u namjeri da ubiju predsjednika Republike Franju Tuđmana, predsjednika Predsjedništva SFRJ Stjepana Mesića i predsjednika saveznog izvršnog vijeća SFRJ Antu Markovića. Sve ovo pokazuje da srbijansko vodstvo i JNA nisu ni pomišljani na mirno rješavanje situacije.

Pod dojmom svih ovih napada, slika razaranja i vijesti o brojnim žrtvama čiji je broj svakog sata rastao, Sabor Republike Hrvatske sljedećeg je dana 8. Listopada 1991., donio konačnu „Odluku o odcjepljenju Republike Hrvatske od SFRJ i njezinu osamostaljenju“. Ovaj dan u Hrvatskoj se obilježava kao **Dan neovisnosti**.

U studenom 1991. vode se žestoke borbe i odlučne borbe za grad Vukovar te u istočnoj Slavoniji za obranu Osijeka, Vinkovaca i Županje. Krvave borbe vode se i u Dalmaciji gdje se Zadar zadnjim atomima snage suprotstavlja agresoru te Dubrovnik čije stoljetne zidine neprijatelj bez milosti uništava. S Danom neovisnosti kojeg je Hrvatska u krvi slavila završava i ovaj diplomski rad. Kroz rad su prikazane društvene i političke promjene koje su nastupile nakon smrti Josipa Broza Tita. Osobit naglasak stavljen je na razdoblje od 1989. do 1991. godine kada je užurbano tekao ustroj oružanih snaga Republike Hrvatske u svrhu zaštite od neprijatelja koji je svakim danom postajao sve opasniji. Pred sam rat hrvatska Teritorijalna obrana je razoružana, a pobune srpskog stanovništva na područjima Hrvatske svakim danom postajale su sve žešće. Prepoznavši opasnost od sukoba koji je svakim danom sve intenzivniji i rata koji postaje neizbježan Hrvatska počinje formirati vlastite oružane snage, pa tako počinju prijemi za prve redarstvenike, odnosno jezgru iz koje će se kasnije razviti Hrvatska vojska. Mobilizacijom pričuvnih brigada hrvatska vojska je ojačala do te mjere da je uspjela zaustaviti napad neprijatelja. Generalštab JNA planirao je da Vukovar bude prvi jednostavni operativni korak u provedbi velikosrpskog plana i da bude osvojen u dan- dva, međutim uspio

se održati puna tri mjeseca. To dovoljno govori o hrabrosti i upornosti malobrojnih hrvatskih branitelja koji su toliko dugo pružali otpor neprijatelju. Ustrojavanje glavnog Stožera oružanih snaga može se smatrati završetkom formiranja oružanih snaga, a period koji traje do vojno – redarstvenih akcija „Bljesak“ i „Oluja“ može se nazvati razdobljem razvoja hrvatske vojske. To je razdoblje u kojem su ustrojeni vidovi (zrakoplovstvo, mornarica, kopnena vojska) i rodovi hrvatske vojske (pješaštvo, oklopništvo, topništvo, protuzračna obrana itd). U siječnju 1992. u Hrvatsku dolaze međunarodni promatrači tzv. „plave kacige“, uvodi se zona razdvajanja zaraćenih strana i stanje na ratištu se smiruje što otvara prostor i daje mogućnost hrvatskom vodstvu da razvije vojsku i pripremi se za konačne oslobodilačke akcije koje će donijeti veliku pobjedu hrvatske vojske i oslobađanje okupiranih područja.

11. LITERATURA

1. Banac, Ivo, Raspad Jugoslavije, Durieux, Zagreb, 2001
2. Bilandžić, Dušan, Propast Jugoslavije i stvaranje moderne Hrvatske, AGM, Zagreb, 2001
3. Dedaković-Jastrebović, Mile, Bitka za Vukovar, Neobična naklada, Vinkovci, 2000.
4. Goldstein, Ivo, Hrvatska 1918-2008., EPH Liber, Zagreb, 2008.
5. Marijan, Davor, Bitka za Vukovar, Hrvatski institut za povijest, Zagreb-Slavonski Brod, 2004.
6. Marijan, Davor, Jugoslavenska narodna armija – važnija obilježja, pregledni rad., Polemos: 2006.
7. Runtić, Davor, Domovinski rat, Svezak 1, Biblioteka Domovinski rat, Vinkovci-Šibenik, 2004.
8. Runtić, Davor, Prvi hrvatski redarstvenik, Zagreb, Udruga prvi hrvatski redarstvenik, 2003.
9. Radelić, Zdenko, Hrvatska u Jugoslaviji 1945 – 1991., Školska knjiga, Zagreb., 2006.
10. Skupina autora, Domovinski rat, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb 2013.
11. Skupina autora, Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat, Školska knjiga, Zagreb
12. 1. Gardijska brigada hrvatske vojske – Tigrovi, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011.
13. 2. Gardijska brigada hrvatske vojske – Gromovi Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011.
14. 3. Gardijska brigada hrvatske vojske – Kune, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011.
15. 4. Gardijska brigada hrvatske vojske – Pauci, Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Zagreb, 2011.

